Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia. Esityksen mukaan rangaistuksen mittaamisen koventamisperusteisiin lisättäisiin maininta rikoksen tekemisestä uhrin sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta.

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta törkeästä kunnianloukkauksesta ja laittomasta uhkauksesta koskeviin säännöksiin lisättäisiin nimenomainen maininta tekojen tekemisestä kohteen sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta. Maininta sukupuolesta teon vaikuttimena lisättäisiin myös julkista kehottamista rikokseen koskevaan oikeushenkilön rangaistusvastuusäännökseen silloin, kun rikos, johon kehotetaan tai houkutellaan, olisi törkeä kunnianloukkaus tai laiton uhkaus.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan syksyllä 2021.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ....1
PERUSTELUT....3
1 Asian tausta ja valmistelu....3
1.1 Tausta....3
1.2 Valmistelu....3
2 Nykytila ja sen arviointi....3
2.1 Uhrin sukupuoli eräissä rikoslajeissa....3
2.2 Viha teon motiivina....4
2.3 Rangaistuksen mittaaminen ja rikoslain 6 luku 5 §:n 1 momentti rangaistuksen koventamisperusteet....6
2.4 Oikeushenkilön rangaistusvastuu....9
2.5 Tasa-arvolaki ja yhdenvertaisuuslaki....10
2.6 Työturvallisuuslaki....10
3 Tavoitteet....11
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset....11
4.1 Keskeiset ehdotukset....11
4.2 Sukupuolivaikutukset....15
4.3 Taloudelliset vaikutukset ja vaikutukset viranomaisten toimintaan....16
4.4 Yritysvaikutukset....17
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot....17
6 Rangaistuksen koventamisperusteet muissa Pohjoismaissa ja Saksassa....19
7 Lausuntopalaute....20
8 Säännöskohtaiset perustelut....21
9 Voimaantulo....25
10 Suhde muihin esityksiin....25
11 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys....25
LAKIEHDOTUS....29
Laki rikoslain muuttamisesta....29
LIITE....31
RINNAKKAISTEKSTI....31
Laki rikoslain muuttamisesta....31

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Sisäministeriön, oikeusministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön asettama työryhmä esitti 8.5.2019 luovuttamassaan mietinnössä (Sanat ovat tekoja. Vihapuheen ja nettikiusaamisen vastaisten toimien tehostaminen. Sisäinen turvallisuus. Sisäministeriön julkaisuja 2019:23), että rangaistuksen koventamisperustetta koskevaan (rikoslain) lainkohtaan sekä kiihottamisen kansanryhmää vastaan tunnusmerkistöön lisätään maininta sukupuolesta. Työryhmän mietinnön mukaan työn aikana epäkohtana nousi esille, voidaanko rikoslain keinoin riittävän tehokkaasti huomioida naisiin kohdistuvaa vihapuhetta. Tällä hetkellä sukupuolta ei mainita koventamisperusteissa eikä kiihottaminen kansanryhmää vastaan –rikoksen tunnusmerkistössä.

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman Osallistava ja osallistuva Suomi mukaan rikoslain 6 luvun 5 §:n mukaiseksi koventamisperusteeksi säädetään rikoksen tekeminen sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta.

Lisäksi hallitusohjelman mukaan hallituskauden aikana toteutetaan poikkihallinnollisesti toimenpiteitä, joilla puututaan nykyistä vahvemmin järjestelmälliseen häirintään, uhkailuun ja maalittamiseen, joka uhkaa sananvapautta, viranomaistoimintaa, tutkimusta ja tiedonvälitystä. Turvataan edellä mainittujen rikosten torjuntaan ja selvittämiseen riittävät resurssit sekä osaaminen. Edistetään syrjintä- ja viharikostilanteen systemaattista seurantaa kansallisesti ja kansainvälisesti.

Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen mukaisen YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevän komitean suosituksissa Suomelle vuonna 2014 (CEDAW/C/FIN/CO/7) kehotetaan tehostamaan toimia, joilla puututaan etnisiin vähemmistöihin kuuluviin ja muihin naisiin ja tyttöihin kohdistuvaan vihapuheeseen joukkoviestimissä, mukaan lukien internetin keskustelupalstat ja sosiaalinen media.

1.2 Valmistelu

Esitys on valmisteltu virkatyönä oikeusministeriössä. Luonnos hallituksen esitykseksi oli lausunnolla ajalla 10.8-1.10.2020. Lausunto pyydettiin 55 taholta, joiden joukossa oli keskeiset ministeriöt, oikeuslaitos, syyttäjälaitos, poliisi, asianajaja- ja lakimiesjärjestöt, nais- ja miesjärjestöjä, SETA ry, tasa-arvovaltuutettu ja yhdenvertaisuusvaltuutettu, tasa-arvoasiain neuvottelukunta, eduskunnan oikeusasiamies, oikeuskanslerin virasto, media-alan järjestöjä sekä tutkijoita. Lausuntoja annettiin 40 kappaletta.

Annetut lausunnot löytyvät oikeusministeriön hankesivuilta.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Uhrin sukupuoli eräissä rikoslajeissa

Sukupuolten välillä ei ole merkittävän suurta eroa siinä, kumpi sukupuoli on (kaikissa) rikoksissa asianomistaja-asemassa. Vuonna 2019 miehiä oli rikoksen asianomistajina noin 167 000 ja naisia noin 135 000 (Tilastokeskus, Asianomistajan sukupuoli, koko maa, rikokset ja rikkomukset yhteensä, vuosi 2019). Eroja on sen sijaan eräissä rikoslajeissa.

Vuonna 2019 pahoinpitelyrikoksista noin 60 prosenttia kohdistui miehiin. Lievissä pahoinpitelyissä vuonna 2018 mies- ja naisuhreja oli lähes yhtä paljon, mutta vakavammissa väkivaltarikoksissa miesten osuus uhreista oli huomattavasti suurempi. Ryöstörikoksissa uhrien enemmistö (73 %) oli niin ikään miehiä. (Rikollisuustilanne 2018, rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Petri Danielsson (toim.), Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Katsauksia 36/2019, s. 45).

Lähisuhdeväkivalta kohdistuu useammin naiseen kuin mieheen. Viime vuosina miehiä on epäillyn lähisuhdeväkivallan kohteina ollut noin 3 000 (3234 vuonna 2019), kun taas naisia noin 7 000 (7374 vuonna 2019), (Tilastokeskus, perhe- ja lähisuhdeväkivalta, rikoksena ilmoitettu, 2019).

Vuonna 2018 poliisin tietoon tulleiden raiskausrikosten tekijöistä 99,6 prosenttia oli miehiä ja 0,4 prosenttia naisia. Uhrien sukupuolijakauma oli käytännössä päinvastainen: 97 prosenttia naisia ja kolme prosenttia miehiä. (Rikollisuustilanne 2018, s. 71).

Tilastoista ei kuitenkaan voi päätellä tekojen motiiveja eri rikoslajeissa. Tekojen motiiveja on sen sijaan selvitetty eräissä erillistutkimuksissa. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin, Poliisiammattikorkeakoulun ja sisäministeriön poliisiosaston vuonna 2002 käynnistämässä henkirikosseurannassa kirjataan myös teon motiivi (Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Katsauksia 28/2018. Henkirikoskatsaus 2018. Martti Lehti. Motiiveja olivat esimerkiksi ryyppyriita, mustasukkaisuus, mielenterveyden häiriöt, parisuhteen ongelmat, kosto tai kiusaamissuhteen päättäminen. Sukupuoli ei esiinny motiivien joukossa.

Poliisiammattikorkeakoulun viharikosseurannassa (Jenita Rauta: Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2019, Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 16/2020.) selvitetään puolestaan nykyisin rikoslain rangaistuksen koventamisperusteena mainittujen vihavaikuttimien yleisyyttä, mistä seuraavassa jaksossa.

2.2 Viha teon motiivina

Viharikokset tai vihapuhe ovat yleiskäsitteitä, joita ei käytetä rikoslaissa. Niitä käytetään julkisessa keskustelussa kuvaamaan tiettyä ilmiötä. Viharikosta käytetään yleisnimityksenä rikoksista, joiden motiivina on tietty, yleensä vähemmistöön kohdistuva antipatia. Rikoslaki ei sääntele ilmiöitä, vaan rikoslaki sääntelee tekoja. Rikostunnusmerkistöt käsittävät yksittäisiä tekoja (tekorikosoikeus), joista rankaiseminen edellyttää kyseisen rikostunnusmerkistön toteuttavaa tekoa ja säännöksen edellyttämää syyksiluettavuutta (tahallisuutta tai tuottamusta). Rikoslain säännösten on laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla oltava selkeitä ja täsmällisiä siten, että teon rangaistavuus on ennustettavaa. Rikoslaki kuitenkin tunnistaa ja arvottaa tekoja myös niiden vaikuttimien kautta rangaistuksen mittaamisessa.

Viharikollisuutta vuodesta 2008 alkaen seuraavan julkaisun Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2019, Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 16/2020 mukaan vuoden 2019 aikana poliisi kirjasi yhteensä 899 rikosilmoitusta epäillyistä viharikoksista. Tämä on prosentin vähemmän kuin edellisenä vuonna. Hieman yli puolet vuoden 2019 viharikosilmoituksista koski sanallisia loukkauksia, uhkauksia tai häirintää. Tämän tyyppisten tapausten määrä nousi (12 %) edellisvuodesta. Seuraavaksi eniten tehtiin pahoinpitelyrikoksia, joiden määrä laski (-10 %) vuoteen 2018 verrattuna. Myös omaisuuteen voidaan kohdistaa tekoja vihamotiivilla (8 %).

Suurin osa (72,3 %) rikosilmoituksista sisälsi etniseen tai kansalliseen taustaan kohdistuneita rikosepäilyjä. Uhrin uskonnolliseen taustaan liittyvien tapausten osuus oli 14,8 prosenttia, seksuaaliseen suuntautumiseen 5,7 prosenttia sekä vammaisuuteen 4,9 prosenttia. Sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvistä viharikoksista tehtiin 21 rikosilmoitusta (2,3 %).

Sukupuoleen liittyvä häirintä, vihapuhe tai väkivalta itsessään eivät tällä hetkellä sisälly viharikosselvitykseen. Tilastojen valossa vuoden 2019 selvityksessä on tarkasteltu kuitenkin sukupuolittain tapauksia, jotka sisältävät jonkin kyseisen selvityksen viharikosmääritelmän motiiveista. Selvitykseen on sisällytetty tilastoja viharikosten asiaomistajien sukupuolesta rikosluokittain.

Tarkasteluvuonna 64 prosentissa kaikista vihamotiivin sisältävistä päärikoksista asianomistajana oli mies ja 36 prosentissa asianomistajana oli nainen. Motiivien osuudet molemmissa ryhmissä olivat hyvin samankaltaiset. Rikoslajeittain tarkasteltuina, miehiin kohdistui yleisimmin pahoinpitelyrikoksia (42 %), kun taas naisiin kohdistuneet rikokset olivat yleisimmin kunnianloukkauksia (35 %). Yhdessä rikoksessa asianomistajan sukupuoli ei ollut tiedossa tai sitä ei ollut merkitty.

Vuonna 2019 käräjäoikeuksissa annettiin 22 tuomiota, jotka poliisi oli merkinnyt viharikoskoodilla. Näistä 12:ssa päärikosnimikkeenä oli kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Jäljelle jäävästä kymmenestä tapauksesta kolmessa päärikosnimikkeenä oli pahoinpitely. Tapauksissa vihamotiivi liittyi etniseen taustaan, uskontoon, seksuaaliseen suuntautumiseen sekä sukupuoli-identiteettiin. Kymmenestä tapauksesta neljässä oli vaadittu tuomion koventamista vihamotiivin perusteella. Kolmessa tapauksessa käräjäoikeus kovensi tuomiota. Näistä yhdessä tapauksessa vihamotiivi liittyi sukupuoli-identiteettiin, yhdessä etnisyyteen ja yhdessä etnisyyteen ja uskontoon (www.yhdenvertaisuus.fi/viharikostilastoja, luettu 16.3.2020).

Vuonna 2018 vastaavia tuomioita (muita kuin kiihottamista kansanryhmää vastaan koskevia tapauksia) oli 26, joista 16 tapauksessa päärikos oli pahoinpitely ja viidessä tapauksessa laiton uhkaus. Näistä 26:sta tapauksesta 9:ssä oli vaadittu tuomion koventamista vihamotiivin perusteella. Neljässä tapauksessa käräjäoikeus kovensi tuomiota. Kahdessa tapauksessa vihamotiivi liittyi etniseen taustaan, yhdessä uskontoon ja yhdessä seksuaaliseen suuntautumiseen. Kahdessa tapauksessa tuomittiin ehdotonta vankeutta, yhdessä valvontarangaistus ja yhdessä ehdollista vankeutta oheissakon lisäksi. (Viharikokset käräjäoikeuksissa 2018. Oikeusministeriö 2019, www yhdenvertaisuus. fi/viharikostilastoja).

Hovioikeuksista kerätyssä aineistosta ilmenee, että väkivaltarikollisuus on vuoteen 2019 asti ollut yleisintä vihamotiivisäännöksen piiriin tulevaa rikollisuutta (Terhi Jyrkkiö-Shamsi: Viharikokset tuomioistuimissa – ns. vihamotiivi koventamisperusteena hovioikeuksien käytännössä. Valittuja kysymyksiä rikos- ja prosessioikeudesta II, toim. Koponen-Lahti-Elo, Helsingin hovioikeuden julkaisuja 2019, s. 57).

Niin sanotun vihapuheen esiintyvyydestä on viime vuosina tehty useita selvityksiä. Vihapuheen käsite ei ole eri tutkimuksissa tai selvityksissä tai niihin liittyvissä kyselyissä tai vastauksissa yhteismitallinen. Myöskään käsitteellä sukupuolittunut vihapuhe ei ole vastinetta rikoslaissa. Selvitykset eivät siten ilmennä asian rikosoikeudellista arviointia. Selvityksistä ja tutkimuksista saa kuitenkin käsityksen sukupuoleen liittyvästä vihapuheesta ilmiönä.

Naisiin kohdistuva vihapuhe on ilmiönä selvitysten mukaan lisääntynyt merkittävästi ja se on erilaista kuin miehiin kohdistuva vihapuhe. Naisiin kohdistuvassa vihapuheessa korostuvat selvitysten mukaan huorittelu, nöyryyttäminen pilkkaamalla tai kritisoimalla toisen kehoa. Naisiin

kohdistuva vihapuhe sisältää usein brutaaleja ja seksualisoituja uhkauksia kuolemasta, raiskauksesta tai väkivallasta, ja siinä esitetään ulkonäköön, seksuaalisuuteen tai sukupuolirooleihin liittyviä uhkaavia kommentteja (THL. Sukupuolten tasa-arvo. Tasa-arvotiedon keskus, Sukupuolten tasa-arvo, Vihapuhe rajoittaa kohteensa oikeutta olla ja tulla kuulluksi – Me #EmmeVaikene. 28. marraskuuta 2017.)

Tasa-arvobarometrissa 2017 vastaajilta kysyttiin ensimmäistä kertaa vihapuheesta, jonka vastaaja kokee liittyvän hänen sukupuoleensa ja jolla tarkoitetaan halventavaa tai uhkaavaa puhetta tai kirjoittelua. Naiset raportoivat kokeneensa sukupuoleen liittyvää vihapuhetta miehiä useammin. Kaikkiaan naisista 15 prosenttia ja miehistä 8 prosenttia ilmoitti joskus kokeneensa sukupuoleen liittyvää vihapuhetta. Nuoremmissa ikäryhmissä sukupuoleen liittyvää vihapuhetta oli koettu useammin kuin vanhemmissa ikäryhmissä.

Erityisen haavoittuvassa asemassa olevat tai näkyvässä asemassa olevat henkilöt voivat barometrin mukaan joutua kohtaamaan epäasiallista käytöstä tai vihapuhetta enemmän kuin muut. Tulosten perusteella johonkin vähemmistöön kuuluminen on altistanut vihapuheelle etenkin naisia. Vähemmistöön itsensä määrittävistä naisista 27 prosenttia ja vähemmistöön kuuluvista miehistä yhdeksän prosenttia oli kokenut sukupuoleen liittyvää vihapuhetta.

Palkansaaja-aseman mukaan tarkasteltuna naiset olivat kokeneet enemmän vihapuhetta kuin miehet niin esimiehinä, toimihenkilöinä kuin työntekijöinäkin. Erityisen suuri ero oli sellaisten naisten ja miesten välillä, jotka työskentelivät esimiesasemassa, johtotehtävissä tai ylempinä toimihenkilöinä. Näissä palkansaaja-asemissa toimivista naisista vihapuhetta oli kohdannut 15 prosenttia, kun samassa asemassa toimivista miehistä vihapuhetta oli kohdannut vajaa 4 prosenttia.

Tutkimuksen Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2017:57) selvitettiin yhteiskunnalliseen päätöksentekoon vaikuttavan vihapuheen laajuutta, luonnetta ja vaikutuksia. Tutkimuksen mukaan päättäjiin kohdistuva vihapuhe on kasvava ongelma. Kyselyn mukaan kolmannes kuntapäättäjistä on ollut työnsä vuoksi vihapuheen kohteena. Kaksi kolmasosaa päättäjistä arvioi vihapuheen lisääntyneen viime vuosina. Haastattelujen ja avovastausten perusteella nuoret naiset ja rodullistetut kokevat muita useammin vakavia uhkauksia. Kyselyvastausten perusteella suomalaisista kuntapäättäjistä naiset kokevat vihapuhetta huomattavasti miehiä enemmän. Tutkimukseen osallistuneet naiset kertoivat, että heidän kohtaamansa vihapuhe liittyy usein heidän sukupuoleensa. Vihapuhetta käytetään vastausten mukaan tietoisesti myös poliittiseen painostukseen, jonka tavoitteena on jonkun henkilön tai poliittisen näkemyksen vaientaminen.

Englannin kielisissä maissa ja Ruotsissa ja viime aikoina enenevästi myös Suomessa on käyty julkista keskustelua myös miesvihasta eli niin sanotusta misandriasta ja sen ilmentymistä. Miehistä sukupuolena taikka yksittäisistä miehistä voidaan esimerkiksi sosiaalisessa mediassa käyttää alentavia ilmaisuja, joita naissukupuolesta tai naisesta lausuttuina ei pidettäisi hyväksyttävinä.

2.3 Rangaistuksen mittaaminen ja rikoslain 6 luku 5 §:n 1 momentti rangaistuksen koventamisperusteet

Rikoslain 6 luvun 3 §:ssä säädetään rangaistuksen määräämisen lähtökohdista. Pykälän 1 momentin mukaan rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Pykälän 2 momentin mukaan rangaistuksen mittaamisessa vaikuttavia perusteita ovat asianomaisen luvun 4–8 §:ssä mainitut perusteet niiden ohella, joista muualla laissa säädetään.

Rangaistuksen määrääminen perustuu asianomaista rikosta koskevassa säännöksessä säädettyyn rangaistusasteikkoon. Rangaistuskäytännön yhtenäisyyden huomioon ottamisella pyritään takaamaan yhdenvertaisuusperiaatteen toteutuminen rangaistuksen mittaamisessa. Rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen pyrittäessä olennaista on verrata kysymyksessä olevaa tekoa muihin samankaltaisiin tekoihin ja ottaa huomioon niissä mitatut rangaistukset (KKO 2015:12, kohta 8 ja siinä viitatut ratkaisut).

Rikoslain 6 luvun 4 §:ssä säädetään rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteesta. Rangaistus on rikoslain 6 luvun 4 §:n mukaan mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Rikoksen vahingollisuutta ja vaarallisuutta arvioidaan tunnusmerkistön mukaisen seurauksen perusteella (HE 44/2002 vp s. 187). Tekijän syyllisyys puolestaan viittaa sekä teon vaikuttimiin että teon ilmentämään syyllisyyteen (KKO 2008:85, kohta 4).

On huomattava, että teon vaikuttimet tulevat huomioon otettavaksi jo rikoslain 6 luvun 4 §:n mukaan rangaistuksen mittaamista koskevan yleissäännöksen kautta. Vaikuttimet lisättiin säännökseen rikoslain yleisten oppien uudistuksessa, vaikka teon motiivit otettiin jo aikaisemminkin huomioon syyllisyysarvostelussa. Lakitekstissä haluttiin ilmaista selkeästi, että teon motiiveja ei oteta huomioon pelkästään silloin, kun ne on ilmaistu nimenomaisesti koventamisperusteena tai lieventämisperusteena. Tämä sen vuoksi että motiivien sisällyttämisellä joko rangaistuksen koventamis- tai lieventämisperusteeksi pystytään tuomaan esille vain rajattu määrä erilaisia motiiveja. Syyllisyysarvostelu pitää sisällään myös teon motiivien arvottamisen, sillä esimerkiksi tahallisuuden analysoinnissa on keskeistä jäsentää tekijän tarkoitusperiä ja antaa niille selitys. (HE 44/2002 vp s. 181, Jussi Tapani & Matti Tolvanen, Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 3.uudistettu painos, 2016).

Rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentissa säädetään rangaistuksen koventamisperusteista. Pykälän 1 momentin mukaan rangaistuksen koventamisperusteita ovat: 1) rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus; 2) rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa; 3) rikoksen tekeminen palkkiota vastaan; 4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta; ja 5) tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Pykälän 2 momentissa määritellään järjestäytynyt rikollisryhmä.

Rikoslaissa mainittu koventamisperuste soveltuu yleisesti kaikkiin rikoslajeihin ja rikoksiin, jotka on tehty siinä mainituin vaikuttimin.

Rikoslain 6 luvussa säädetään myös rangaistuksen lajin valinnasta. Edellä mainitut 6 luvun yleiset mittaamisperiaatteet ja perusteet tulevat otetuiksi huomioon myös lajinvalinnassa sen lisäksi mitä luvun lajivalintaa koskevassa alaosastossa säädetään kutakin rangaistuslajia koskevista erityisistä lajinvalintaperusteista (HE 44/2020 vp., s. 25/I). Koventamisperusteen soveltaminen saattaa siten yksittäistapauksittain johtaa esimerkiksi ehdollisen vankeuden tuomitsemiseen ehdottomana.

Olosuhdetta, joka on jo otettu huomioon tunnusmerkistön laadinnassa, ei enää lähtökohtaisesti toistamiseen tulisi ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa (niin sanottu kaksinkertaisen kvalifioinnin kielto). Lain esityöt mainitsevat esimerkkinä syrjinnän ja kiihottamisen kansanryhmää vastaan (HE 44/2022 vp., s. 193, HE 317/2010 vp., s. 38/II).

Luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdassa käytetään koventamisperustetta koskevassa säännöksessä varsin neutraalia ilmaisua rikoksen tekemisestä tiettyyn seikkaan perustuvasta vaikuttimesta. Laki ei määrittele vaikuttimen laatua. Kun kyse on kuitenkin koventamisperusteesta eli rangaistuksen ankaroittamiseen johtavasta seikasta, tekijän asennoitumisen laissa mainittuun teon kohteeseen tulee luonnollisesti olla kielteinen, ja lain esitöiden useiden mainintojen valossa kyseessä olisi yleensä kielteisen asennoitumisen voimakkain aste eli teon kohteeseen laissa kohdistuva viha. Usein oikeuskirjallisuudessa puhutaankin vihamotiivista tai –vaikuttimesta. Kyse on negatiivisesti arvotetuista tunteista, jotka paljastavat tiettyjä piirteitä tekijästä. Tekorikosoikeuden periaate kuitenkin edellyttää, että tekijän persoonallisuutta ja luonteenpiirteitä ei sellaisenaan oteta mittaamisen perusteeksi. Kielteisen vaikuttimen tulee ilmetä teon kautta (Jussi Tapani & Matti Tolvanen, Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 3. uudistettu painos, 2016).

Pykälän 1 momentin 4 kohdan rikoksen vaikuttimia koskeva koventamisperuste on aikanaan säädetty ennen kaikkea erilaisten vähemmistöryhmien suojaksi. Tekoja, joiden motiivina on ollut muukalaisvihamielisyys tai vihamielisyys erilaisia vähemmistöryhmiä kohtaan, tulee arvostella keskimääräistä ankarammin. Rikokset, jotka kohdistuvat suojaa kaipaaviin vähemmistöryhmiin, ovat keskimääräistä moitittavampia, sillä ne vaarantavat näihin ryhmiin kuuluvien asemaa, oikeuksia ja turvallisuutta tavalla, joka usein ylittää vastaavantyyppisen keskimääräisrikoksen edustaman haitan. Rasistisista motiiveista tehty rikos saattaa herättää uhrissaan vakavia pelkotiloja, koska hän ei ole joutunut rikoksen uhriksi sattumalta, vaan sellaisen yleensä näkyvän ominaisuutensa vuoksi, joka altistaa hänet mahdollisesti jatkossakin rikoksen kohteeksi. Samoin kuin liigoittumista koskevan koventamisperusteen (rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 kohta) yhteydessä kovennus on myös perusteltavissa rasistisen väkivallan kasvun uhalla. Rasistiset rikokset ovat usein myös hyvin suunniteltuja, verrattuna esimerkiksi konfliktitilanteen synnyttämiin pahoinpitelyihin tai hetken mielijohteesta tehtyihin vahingontekorikoksiin. Myös tämä on perusteluna näiden rikosten ankarammalle kohtelulle. (HE 44/2002 vp, s. 192.)

Nykyisen muotonsa pykälän 1 momentin 4 kohta sai vuonna 2011, kun kansallisesti saatettiin voimaan vuonna 2003 tehty Euroopan neuvoston tietoverkkorikoksia koskevan yleissopimuksen (SopS 60/2007) rasistisia rikoksia koskeva lisäpöytäkirja (ETS 189) ja neuvoston puitepäätös rasismin ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin (neuvoston puitepäätös 2008/913/YOS). Alkujaan 5 §:n 1 momentin 4 kohdan koventamisperustetta koskevassa lainkohdassa rasistinen motiivi tuli koventamisperusteena kysymykseen ainoastaan silloin, kun rikos kohdistettiin tiettyyn kansanryhmään kuuluvaan henkilöön tähän ryhmään kuulumisen johdosta.

Puitepäätös edellytti ensisijaisesti, että rasistisia vaikuttimia on pidettävä raskauttavana asianhaarana rikoksen laatuun katsomatta ja riippumatta siitä, keneen tai mihin rikos kohdistuu. Tämän vuoksi säännöksestä poistettiin maininta teon kohdistumisesta ”kansanryhmään kuuluvaan henkilöön tähän ryhmään kuulumisen perusteella”, joten nykyisessä säännöksessä mainitaan vain teon tekeminen siinä mainittuihin ominaisuuksiin perustuvasta vaikuttimesta. Voimassa oleva koventamissäännös voisi siten poikkeuksellisesti soveltua myös enemmistöryhmään kuuluvaan henkilöön kohdistuvaan rikokseen, jos rikos on tehty jostakin lainkohdassa tarkoitetuista vaikuttimista (HE 317/2010 vp., s. 38).

Vuoden 2011 lainmuutoksen perusteluissa todetaan, että rasistisesta vaikuttimesta tehty rikos voi olla yhtä moitittava kohdistuessaan johonkin muuhun henkilöön kuin vähemmistöryhmän edustajaan kuten esimerkiksi rasistista kiihottamista ja väkivaltaa vastustavaan henkilöön tai rasistiseksi epäiltyä rikosta selvittävään viranomaiseen. Muina esimerkkeinä vuoden 2011 lain esityöt mainitsevat, että rikoksen kohteena on tehtäviään suorittava pakolaiskeskuksen henkilö-

kuntaan kuuluva henkilö tai valtaväestöön kuuluva epäillyn rikoksen uhrin asiaa ajava asianajaja tai henkilö, joka ryhtyy puolustamaan väkivaltaisen rasistisen hyökkäyksen kohteena olevaa henkilöä (HE 317/2010 vp., s. 38). Kaikissa esitöiden mainitsemissa esimerkeissä rikoksen kohteena olisi siis enemmistöryhmän tai valtaväestön jäsen, mutta teon vaikuttimena olisi edelleen vähemmistöryhmään liittyvä vaikutin kuten rasismi.

Selkeimmän kannan vihavaikutinta koskevan koventamisperusteen soveltumisesta enemmistöryhmän edustajaan kohdistuvaan rikokseen nimenomaan enemmistöryhmään kuulumisen vuoksi onkin löydettävissä alkuperäisestä vuoden 2002 hallituksen esityksestä. Sen mukaan koventamissäännös voi joissain poikkeuksellisissa tilanteissa soveltua myös enemmistöryhmään kuuluvaan henkilöön kohdistuvaan rikokseen, jos rikos on tehty nimenomaan tähän ryhmään kuulumisen vuoksi (HE 44/2002 vp., s. 192/II).

Vuonna 2011 vihavaikutinta koventamisperusteena koskevaan säännökseen lisättiin selvyyden vuoksi myös maininta seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvästä vaikuttimesta. Nykyisessä pykälässä erikseen mainittuihin ominaisuuksiin perustuviin vaikuttimiin rinnastetaan lisäksi muut vaikuttimet (”niihin rinnastettava muu vaikutin)”. Säännöksessä mainittuihin ryhmiin rinnastettavia muita, erityistä suojaa tarvitsevia ryhmiä voidaan perustelujen mukaan ajatella olevan esimerkiksi sukupuolivähemmistöt, kuten transihmiset ja intersukupuoliset henkilöt sekä tiettyyn sairauteen sairastuneet henkilöt (HE 317/2010 vp., s. 39/I). Rangaistusta on myös oikeuskäytännössä kovennettu edellä mainittuun sukupuolivähemmistöryhmän edustajaan kohdistuvassa rikoksessa ja sovellettu säännöksen mainintaa muusta rinnasteisesta vaikuttimesta (esimerkiksi Helsingin käräjäoikeus 6.5.2019, R 17/3619).

2.4 Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Rikoslaissa on koventamisperusteen lisäksi oikeushenkilön rangaistusvastuuseen liittyviä säännöksiä, joissa vastuun perusteena on teon kohdistuminen vastaaviin ryhmiin kuin koventamisperustetta koskevassa rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdan säännöksessä. Törkeään kunnianloukkaukseen ja laittomaan uhkaukseen sovelletaan oikeushenkilön rangaistusvastuuta silloin, kun rikoksen vaikuttimena on rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus taikka niihin rinnastettava muu peruste (rikoslain 24 luvun 13 § ja 25 luvun 10 §:n 2 momentti).

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta sovelletaan rikoslain 17 luvun 24 §:n 2 momentin 2 kohdan mukaan myös julkiseen kehottamiseen rikokseen silloin, kun rikos, johon kehotetaan tai houkutellaan, on törkeä kunnianloukkaus tai laiton uhkaus silloin, kun kehottamisen tai houkuttelemisen perusteena on edellä mainittu vihavaikutin.

Säännökset säädettiin aikanaan Euroopan neuvoston tietoverkkorikoksia koskevan yleissopimuksen rasistisia rikoksia koskevan lisäpöytäkirjan (ETS 189) ja niin sanotun rasismipuitepäätöksen (2008/913/YOS) velvoitteiden täyttämiseksi. Lain esitöissä todetaan, että oikeushenkilön rangaistusvastuu on omiaan korostamaan yhteisöjen vastuuta valvoa ja estää rikoksia toimintansa piirissä. Jotta oikeushenkilö voitaisiin saattaa vastuuseen rasistisesta motiivista tehdystä rikoksesta, vaaditaan yhteisöltä, jonka piirissä rikos tehdään, järjestäytynyttä ja systemaattista toimintaa. Rasistiset rikokset ovat kuitenkin yleensä sellaisia yksilön taikka järjestäytymättömän joukon tekemiä rikoksia, joissa oikeushenkilön rangaistusvastuu ei ole ajateltavissa. Lain perusteluissa todettiin, että oikeushenkilön rangaistusvastuu voi siten tulla Suomen oloissa kysymykseen vain varsin harvoissa poikkeustapauksissa (HE 317/2010 vp., s. 14). Säännöksiä ei oikeustilastojen mukaan ole sovellettu.

Laittoman uhkauksen, törkeän kunnianloukkauksen tai julkisen kehottamisen rikokseen yhteydessä uhrin sukupuoleen liittyvä mahdollinen vihavaikutin voinee nykyisin perustaa oikeushenkilön rangaistusvastuun nykyisissä säännöksissä mainittuihin vaikuttimiin rinnastettavana muuna perusteena. Tästä ei kuitenkaan ole oikeuskäytäntöä.

Törkeän kunnianloukkauksen ja julkisen kehottamisen rikokseen osalta kyse voi olla lisäksi joukkotiedotusvälineessä tapahtuneesta rikoksesta, johon sovelletaan lakia sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003, HE 54/2002 vp., s. 71/I). Kyseiseen lakiin sisältyy vastuuta koskevia erityissäännöksiä kuten säännös päätoimittajan vastuusta, julkaisijan vahingonkorvausvastuusta sekä julkaisijaan kohdistuvista pakkokeinoista.

2.5 Tasa-arvolaki ja yhdenvertaisuuslaki

Naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annettu laki (609/1986, tasa-arvolaki) kieltää syrjinnän sukupuolen perusteella. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä.

Laki määrittelee myös, mitä kyseisessä laissa tarkoitetaan sukupuoleen perustuvalla häirinnällä. Sillä tarkoitetaan henkilön sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvää ei-toivottua käytöstä, joka ei ole luonteeltaan seksuaalista ja jolla tarkoitukselisesti tai tosiasiallisesti loukataan tämän henkistä tai fyysistä koskemattomuutta ja jolla luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri. Tällainen käytös ilmenee esimerkiksi halventavana puheena toisesta sukupuolesta ja muuna toisen sukupuolen alentamisena (HE 195/2004 vp., s. 28/I).

Työnantajan menettelyä on pidettävä laissa kiellettynä syrjintänä, jos työnantaja saatuaan tiedon siitä, että työntekijä on joutunut työssään seksuaalisen tai muun sukupuoleen perustuvan häirinnän kohteeksi, laiminlyö ryhtyä käytettävissä oleviin toimiin häirinnän poistamiseksi. Työnantajan velvoite koskee lain esitöiden mukaan häirintää, johon työntekijä joutuu työssään. (HE 195/2004 vp., s. 34/II).

Tasa-arvovaltuutettu tai työmarkkinoiden keskusjärjestö voi saattaa lain säännösten vastaista sukupuoleen liittyvää syrjintää koskevan asian yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan käsiteltäväksi sovintoa, kieltoa tai uhkasakon määräämistä varten.

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 8 §:ssä kielletään puolestaan syrjintä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Tasa-arvolaissa määritellään sukupuoli-identiteetti, jolla tarkoitetaan henkilön kokemusta omasta sukupuolestaan. Sukupuolen ilmaisulla tarkoitetaan kyseisessä laissa sukupuolen tuomista esiin pukeutumisella, käytöksellä tai muulla vastaavalla tavalla. Mitä tasa-arvolaissa säädetään sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvasta syrjinnästä, sovelletaan vastaavasti syrjintään, joka perustuu siihen, että henkilön fyysiset sukupuolta määrittävät ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti naisen tai miehen.

2.6 Työturvallisuuslaki

Työturvallisuuslaissa (738/2002) on säännöksiä työnantajan velvollisuuksista häirintätilanteissa sekä väkivallan uhasta työpaikalla. Lakia sovelletaan työsopimuksen perusteella tehtävään työ-

hön sekä virkasuhteessa ja siihen verrattavassa julkisoikeudellisessa palvelussuhteessa tehtävään työhön. Lain 8 §:ssä on yleissäännös työnantajan huolehtimisvelvollisuudesta. Jos työssä esiintyy työntekijään kohdistuvaa hänen terveydelleen haittaa tai vaaraa aiheuttavaa häirintää tai muuta epäasiallista kohtelua, työnantajan on lain 28 §:n mukaan asiasta tiedon saatuaan käytettävissään olevin keinoin ryhdyttävä toimiin epäkohdan poistamiseksi.

Työturvallisuuslain 25 §:ssä säädetään työantajan velvollisuuksista työntekijän terveyttä vaarantavan työn kuormitustekijöiden välttämisestä ja vähentämisestä. Terveyttä vaarantava kuormittuminen voi olla haitallista fyysistä tai psyykkistä kuormittumista.

3 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on korostaa sellaisten tekojen moitittavuutta, joiden vaikuttimena on sukupuoleen perustuva viha.

Rikokset kohdistuvat yleensä jommankumman sukupuolen edustajaan. Sukupuoli tai sukupuoli-identiteetti on siten mukana lähes kaikissa rikoksissa, joissa uhri on luonnollinen henkilö. Eräissä erityistilanteissa henkilön ulkoinen ominaisuus kuten sukupuoli voi kuitenkin olla teon ainoa tai voimakkain vaikutin. Ulkoiseen ominaisuuteen kuten sukupuoleen kohdistuva viha teon vaikuttimena saattaa herättää uhrissaan vakavia pelkotiloja. Näkyvä ulkoinen ominaisuus saattaa altistaa hänet rikoksen, esimerkiksi pahoinpitelyn tai vahingonteon, uhriksi toistamiseen.

Rauhaa, kunniaa tai yksityisyyttä loukkaavat rikokset (laiton uhkaus, vainoaminen) ovat erityisen haitallisia, jos niiden kohteeksi joutuminen sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta muodostuu esteeksi osallistua julkiseen keskusteluun tai tietyn aiheiden käsittelyn välttelyyn julkisuudessa (niin sanottu chilling effect). Esityksen tavoitteena on tältä osin hallitusohjelman mukaisesti puuttua nykyistä vahvemmin järjestelmälliseen häirintään, uhkailuun ja maalittamiseen, joka uhkaa sananvapautta, viranomaistoimintaa, tutkimusta ja tiedonvälitystä.

Rikoslaki on sukupuolineutraali laki, eikä miesten ja naisten asettamiseen eri asemaan mainitussa laissa ole perusteita. Teko on lähtökohtaisesti yhtä moitittava siitä riippumatta, kohdistuuko se mieheen tai naiseen. Jaksossa 2.1 mainittujen selvitysten valossa sellaisen häirinnän, uhkailun tai yksityisyyttä loukkaavien tekojen kohteena, joiden törkeimmillään voidaan arvioida osoittavan sukupuoleen kohdistuvaa vihaa, ovat kuitenkin käytännössä naiset miehiä useammin.

Tavoitteena on myös korostaa yhteisöjen vastuuta valvoa ja estää edellä mainittuja rikoksia toimintansa piirissä.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan, että rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdan rangaistuksen mittaamisen koventamisperusteeksi lisätään maininta teon tekemisestä sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta.

Motiivit ovat tekojen yleisessä moraalisessa arvottamisessa tärkeitä, koska ne kertovat jotakin tekijästä itsestään, siitä millainen ihminen hän on ja mihin hän on pyrkinyt. Rikoslaissa on kuitenkin vanhastaan suhtauduttu pidättyväisesti motiivien eli vaikuttimien mainitsemiseen lainsäädännössä. Rikosoikeus sääntelee tekoja, ja tekijärikosoikeudellisiin seikkoihin suhtaudutaan pidättyvästi, jos ne johtaisivat rangaistusten koventamiseen tekijän persoonallisuuspiirteiden

nojalla (HE 44/2002 vp., s. 188, Jussi Tapani & Matti Tolvanen, Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 3.uudistettu painos, 2016).

Lisäksi yleinen moraalikeskustelu ja paheksunta ja toisaalta päätökset rangaistuksen käytöstä eroavat. Kaikki moraalikeskustelun vivahteet eivät voi suodattua rikosoikeudellisiksi säännöksiksi tai rikosoikeudellisiin käytäntöihin. Moraalisen närkästyksen tai paheksunnan vivahteilla ja toisaalta mahdollisesti vuosissa mitattavilla vankeusrangaistuksilla on suuri ero. Rangaistuksen käyttö ja rangaistusta koventavat seikat tulee voida perustella järkevin käytännön syin. Tätä voidaan edellyttää myös rangaistusta koventavilta motiiviperusteilta. Vaikuttimien on kyettävä todistamaan riittävän riidattomasti joko tekijän suuremmasta syyllisyydestä taikka teon vaarallisuudesta (HE 44/2002 vp., s. 188-189).

Teon vaikuttimet mainitaan nykyisin rangaistuksen mittaamista koskevassa yleissäännöksessä osana syyllisyysarviota. Myös sukupuoleen kohdistuva viha olisi siten mahdollista jo nykyisin ottaa huomioon syyllisyysarvion kautta. Lisäksi rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdassa erikseen mainittuihin vaikuttimiin rinnasteisena muuna vaikuttimena olisi mahdollista ottaa huomioon sukupuoli rangaistuksen koventamisperusteena. Tietoa tätä koskevasta oikeuskäytännöstä ei kuitenkaan ole. Uhrin sukupuolen nimenomainen mainitseminen teon vaikuttimena rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdan koventamisperustetta koskevassa säännöksessä selkeyttäisi siten oikeustilaa nykytilaan verrattuna.

Sukupuoleen kohdistuvaa vihaa on muutoinkin perusteltua arvioida lainsäädännössä samoin kuin rasismia. Aivan kuten etniseen alkuperään tai ihonväriin myös sukupuoleen liittyvästä vaikuttimesta tehdyn rikoksen uhri ei ole valikoitunut rikoksen uhriksi sattumalta, vaan sellaisen näkyvän ominaisuutensa vuoksi, joka altistaa hänet mahdollisesti jatkossakin rikoksen kohteeksi. Tämän vuoksi rikoksen kohteeksi joutuminen saattaa herättää uhrissaan vakavia pelkotiloja.

Rangaistuksen ankaroittaminen koventamisperustetta soveltamalla on perusteltavissa myös väkivallan uhan tai väkivallan kasvulla. Näin voi tapahtua sekä yksittäisessä tapauksessa, jos samaan uhriin kohdistuu ensin lievempiä tekoja kuten sanallisia loukkauksia, jotka saattavat kärjistyä fyysiseksi väkivallaksi tai sen uhaksi. Väkivallan uhan ilmapiiri voi myös lisääntyä yleisellä tasolla, jos sukupuoleen liittyviin vihavaikuttimesta tehtyihin tekoihin ei lainsäädännöllä eikä käytännön tasolla puututa. Kaikki edellä mainitut seikat puoltavat tällaisten rikosten ankarampaa kohtelua.

Sukupuoleen liittyvästä vaikuttimesta tehdyt rauhaa, kunniaa tai yksityisyyttä loukkaavat rikokset (esimerkiksi laiton uhkaus, vainoaminen) taikka omaisuuden vahingoittaminen ovat myös erityisen haitallisia, jos niiden kohteeksi joutuminen aiheuttaa sen, että tekojen kohde ei enää halua osallistua julkiseen keskusteluun taikka välttelee tietyn aiheiden käsittelyä julkisuudessa (niin sanottu chilling effect).

Sukupuolella tarkoitetaan naisia ja miehiä. Rikoslaki on sukupuolineutraali laki, eikä miesten ja naisten asettamiseen säännöksessä eri asemaan ole perusteita. Selvitysten valossa ehdotuksen yhteiskunnallinen tarve on syntynyt kuitenkin erityisesti naisiin kohdistuvan seksuaalissävytteisen häirinnän, uhkailun ja yksityisyyttä loukkaavien tekojen moitittavuuden korostamiseksi silloin, kun niiden vaikuttimena on sukupuoli ja siihen kohdistuva viha. Vastaavat teot miessukupuoleen kohdistuvina ovat luonnollisesti yhtä moitittavia.

On huomattava, että minkä tahansa sukupuoleen liittyvän ilmaisun tai seksuaalisuuteen liittyvän teon ei kuitenkaan tule johtaa ehdotetun uuden koventamisperusteen soveltamiseen. Kyseessä tulisi olla sukupuoleen yleisesti liittyvästä vihavaikuttimesta vastaavalla tavalla kuin rikoslain

6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdan muidenkin niin sanottujen vihavaikuttimien kohdalla. Nykyisiä vihavaikuttimia koskevat koventamisperusteet eivät sovellu, jos esimerkiksi teon kohdistuminen tietyn ryhmän edustajaan johtuu sattumasta. Vastaavasti esimerkiksi väkivaltaan syyllistyvän teon vaikutin ei useinkaan liity uhrin sukupuoleen tai uhrin alistamiseen sukupuolensa edustajana. Vaikutin voi olla esimerkiksi kosto, mustasukkaisuus, parisuhteen tila, raha-asiat, velkominen taikka lasten huoltoon liittyvät ongelmat. Samoin näkemyserot poliittista kysymyksistä voivat joskus saada ilmiasukseen seksuaalissävytteisiä loukkauksia, jolloin teon varsinaista vaikutinta voi olla vaikea erottaa tai motiiveja on useita.

Sukupuoleen liittyvän vihavaikuttimen soveltamisen kannalta olennaista olisi epäillyn/tekijän tekemä oletus kohteen sukupuolesta miehenä tai naisena ja rikoksen tekeminen sen perusteella.

Sukupuoleen liittyvään vihamotiivin ilmentymiin voidaan jossain määrin etsiä johtoa aikaisemmasta vihavaikutinta koskevasta oikeuskäytännöstä ja – kirjallisuudesta. Yhtenä apuvälineenä vihavaikuttimien tunnistamisessa poliisien ja syyttäjien koulutuksessa on käytetty vihavaikutinta kuvaavia indikaattoreja. Indikaattoreita voidaan käyttää kaikissa rikosprosessin vaiheissa. Esitutkinnalla on suuri merkitys mahdollisen vihavaikuttimen varhaisessa löytymisessä. Koko rikosprosessia hyödyttää se, että mahdollista vihamotiivia selvitetään rikosilmoituksen teosta asti. Poliisilla on vuoden 2019 alusta lukien ollut velvollisuus informoida syyttäjää, jos kyse on rikoksesta, jolla epäillään olevan rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdan mukainen motiivi (Poliisihallituksen ohje POL-2018-50758).

Käsikirjassa viharikoksista lainkäyttäjille on mainittu vihamotiivin tutkintaan, erityisesti väkivaltateoissa, muun muassa seuraavia indikaattoreita, joita seuraavassa on mukailtu sukupuoleen liittyvään vihavaikuttimeen (Tietoa ja tapausesimerkkejä viharikoksista. Käsikirja lainkäyttäjille. Oikeusministeriö. s. 21-23).

Yhtenä arvioitavana indikaattorina voi olla uhrin tai todistajan käsitys motiivista: epäileekö uhri tai todistaja, että rikoksen motiivina oli viha tiettyä sukupuolta kohtaan. Uhriin liittyvänä tekijänä voi esiin tulla uhrin aktiivisuus sukupuolen asemaan liittyvissä kysymyksissä. Epäillyn oma käytös ja viestintä ennen tapahtumaa voi heijastaa vihavaikutinta, muun muassa se, onko epäilty esittänyt kommentteja tai julkaissut kirjoituksia, jotka liittyvät vihamotiiviin. Epäilty saattaa myös toimia aktiivisesti sosiaalisen median ”viharyhmässä”. Tekijä on mahdollisesti aikaisemmin syyllistynyt vastaaviin tekoihin tai häntä on epäilty niistä. Teon tapahtuminen sukupuoleen liittyvän kokoontumisen tai mielenosoituksen aikana tai pian sen jälkeen voi olla indikaattori vihavaikuttimesta. Sukupuolen asemaan liittyvään yhteisöön on ehkä voinut aikaisemmin kohdistua vahingontekoja tai uhri tai yhteisö, johon uhri kuuluu, on ehkä saanut aikaisemmin uhkaavia viestejä. Indikaattorina voi olla myös rikospaikka ja –aika. Paikalla voi olla merkitystä, jos teko tapahtuu esimerkiksi turvakodin tai sukupuoleen liittyvän yhteisön toimitilan lähellä tai kohdistuu siihen. Joskus väkivallan luonne voi olla indikaattori vaikuttimesta.

Oikeuskirjallisuudessa on oikeuskäytäntöön tukeutuen katsottu, että rasistinen nimittely teon yhteydessä ei automaattisesti johda koventamisperusteen soveltamiseen, vaikka se voi synnyttää jonkin tasoisen epäilyn tai olettaman vihavaikuttimesta. Merkitystä on sillä, onko teolle esitetty muu riittävän uskottava motiivi. Panettelevat ja solvaavat sukupuoleen liittyvät ilmaisut eivät siten sellaisenaan automaattisesti ilmentäisi koventamisperusteen soveltamisen edellyttämää tiettyyn sukupuoleen kohdistuvaa vihavaikutinta, vaikka nimittely voikin olla kunniaa loukkaavaa. Käytännössä sukupuoleen liittyvään nimittelyyn useinkin syyllistytään mielenkuohussa, jonka alkuperäinen syy ja vaikutin voi olla muu kuin yleinen sukupuoleen kohdistuva viha. Sukupuolta teon vaikuttimena koskevan koventamisperusteen soveltamisen kynnyksen on siten perusteltua olla näissä tapauksissa korkea.

Kaikilla Suomessa väestörekisteriin merkityillä on tällä hetkellä väestörekisteriin merkittynä oikeudelliseksi sukupuoleksi nainen tai mies. Ihmiset ovat kuitenkin sukupuoli-identiteetiltään ja sukupuolen ilmaisultaan moninaisia, eivätkä kaikki ole yksiselitteisesti naisia tai miehiä. Tasa-arvolain 3 §:ssä määritellään sukupuoli-identiteetti, jolla tarkoitetaan henkilön kokemusta omasta sukupuolestaan. Sukupuolen ilmaisulla tarkoitetaan sukupuolen tuomista esiin pukeutumisella, käytöksellä tai muulla vastaavalla tavalla. Mitä tasa-arvolaissa säädetään sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvasta syrjinnästä, sovelletaan vastaavasti syrjintään, joka perustuu siihen, että henkilön fyysiset sukupuolta määrittävät ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti naisen tai miehen.

Tasa-arvolaissa käytetyt sukupuolen moninaisuuteen liittyvät käsitteet eivät kuitenkaan ole vakiintuneita. Tasa-arvovaltuutetun kertomuksessa eduskunnalle 2018 (KK 22/2018 vp, s. 75) todetaan, että ihmiset voivat käyttää monia eri nimityksiä kertoessaan omasta sukupuoli-identiteetistään ja sukupuolen ilmaisustaan. Nämä nimitykset ja niiden määritelmät muuttuvat ajan kuluessa eikä rikoslaki ole oikea instrumentti määritellä kyseisiä ilmiöitä. Esityksessä on siten päädytty siihen, että uhrin sukupuoli-identiteettiin, sukupuolen ilmaisuun tai niin sanottuun intersukupuolisuuteen liittyvä teon motiivi tulisi jatkossakin nykyiseen tapaan huomioon otettavaksi vihavaikutinta koskevassa koventamisperustesäännöksessä mainittuna muuna rinnasteisena vaikuttimena. Vihavaikutinta koskevan koventamisperusteen soveltumisesta tällä perusteella sukupuolen moninaisuutta ilmentäviin tapauksiin ei ole lain esitöiden selkeän maininnan ja oikeuskäytännön valossa epäselvyyttä.

Rikoslaissa on koventamisperusteen lisäksi oikeushenkilön rangaistusvastuuseen liittyviä säännöksiä, joissa vastuun perusteena on teon kohdistuminen vastaaviin ryhmiin, jotka mainitaan vihavaikutinta koskevassa koventamisperustesäännöksessä. Oikeushenkilö, joka voisi nykyisin joutua vastuuseen laittoman uhkauksen, törkeän kunnianloukkauksen tai julkisen kehottamisen rikokseen kaltaisesta ilmaisurikoksesta, olisi todennäköisesti media- tai kustannusalan yritys. Kuten esityksen jaksossa 2 on todettu, julkinen keskusteluilmapiiri on viime vuosina eri selvitysten mukaan koventunut. Viime vuosina on syntynyt myös vihakampanjointia harjoittavia verkkojulkaisuina ilmestyviä vastamedioita (Väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsaus 2020, Sisäministeriön julkaisuja 2020:8, s. 35).

Naispuolisiin tutkijoihin ja toimittajiin on selvitysten mukaan kohdistettu runsaasti sukupuolittuneita uhkauksia, loukkaavia ilmauksia tai yksityiselämää koskevien tietojen levittämistä. Myös miesvihaa ilmentäviä kommentteja ilmenee sosiaalisen median keskusteluissa. Kyseiset teot ovat kuitenkin rasististen rikosten tapaan yleensä joidenkin yksilöiden tai järjestäytymättömän joukon rikoksia. On todennäköisesti poikkeuksellista, mutta mahdollista, että myös uhrin sukupuoleen perustuvaa vihavaikutinta osoittavaa materiaalia systemaattisesti julkaistaisiin media- tai kustannusalan oikeushenkilön piirissä tai toimesta.

Sukupuoleen kohdistuvan vihavaikuttimen huomioon ottamisesta oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevissa säännöksissä mainittuna ”rinnasteisena muuna perusteena” ei ole oikeuskäytäntöä. Oikeustilan selventämiseksi mainittuihin säännöksiin on perusteltua lisätä nimenomainen maininta sukupuolesta. Tämä on myös johdonmukaista ottaen huomioon ehdotettu vastaava lisäys rikoslain 6 luvun 5 §:n 1momentin 4 kohdan vihavaikutinta koskevaan rangaistuksen koventamissäännökseen.

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta törkeästä kunnianloukkauksesta (rikoslain 24 luvun 13 §) ja laittomasta uhkauksesta (rikoslain 25 luvun 10 §:n 2 momentti) koskeviin säännöksiin ehdotetaan siten lisättäväksi nimenomainen maininta teon tekemisestä sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta. Maininta sukupuolesta teon vaikuttimena lisättäisiin myös julkista kehottamista rikokseen koskevaan oikeushenkilön rangaistusvastuusäännökseen (rikoslain 17 luvun 24 §:n 2

momentti). Oikeushenkilön rangaistusvastuuta sovellettaisiin julkiseen kehottamiseen rikokseen silloin, kun rikos, johon kehotetaan tai houkutellaan, olisi törkeä kunnianloukkaus tai laiton uhkaus ja kehottamisen tai houkuttelemisen vaikuttimena olisi sukupuoli.

4.2 Sukupuolivaikutukset

Yleisten kriminalisointiperiaatteiden valossa niin sanottuihin symbolisiin rikoslain säännöksiin tulee suhtautua kielteisesti. Rikoslain säännökset kuitenkin ilmentävät eri tekojen moitittavuutta, mikä on korostunutta rangaistusten koventamisperusteiden säätämisessä. Esityksen pääasiallinen vaikutus onkin ilmentää sukupuoleen kohdistuvan vihan moitittavuutta ja siten vaikuttaa myös asenteisiin.

Naisten ja miesten välisen tasa-arvon takaaminen ja edistäminen sekä sukupuoleen perustuvan syrjinnän kielto on Suomessa voimassa oleviin ihmisoikeussopimuksiin, erityisesti kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevaan yleissopimukseen (SopS 67 ja 68/1986; CEDAW-sopimus), perustuva velvoite. Lisäksi hallitusohjelman mukaan kansainvälisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanoa on edistettävä ja vahvistettava, mukaan lukien erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty Euroopan neuvoston yleissopimus (SopS 52 ja 53/2015; Istanbulin sopimus). Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma sisältääkin useita nyt käsillä olevasta esityksestä erillisiä toimenpiteitä naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi.

Naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain 4 §:llä on vahvistettu ja konkretisoitu viranomaisen tasa-arvon edistämisvelvollisuutta täsmentämällä tasa-arvon edistämiskeinoja. Tasa-arvolain mukaan viranomaisten tulee kaikessa toiminnassaan edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä luoda ja vakiinnuttaa sellaiset hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan naisten ja miesten tasa-arvon edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Erityisesti tulee muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät tasa-arvon toteutumista.

Tasa-arvolakiin sisältyy myös välillisen sukupuoleen perustuvan syrjinnän kielto (7 §:n 3 momentti). Se tarkoittaa eri asemaan asettamista sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun nähden neutraalilta vaikuttavan säännöksen, perusteen tai käytännön nojalla, jos menettelyn vaikutuksesta henkilöt voivat tosiasiallisesti joutua epäedulliseen asemaan sukupuolen perusteella. Myös tasa-arvovaltuutetun kertomuksessa eduskunnalle 2018 (K 22/2018 vp, s. 91) tuodaan esille, että häirintä, vihapuhe ja väkivalta voivat olla sukupuolittuneita vallankäytön muotoja, jotka ilmenevät monin eri tavoin ja kohdistuvat eri tavalla naisiin, miehiin ja sukupuolivähemmistöihin. Lisäksi todetaan, että näiden ilmiöiden käsitteleminen sukupuolineutraaleina estää tehokkaan puuttumisen niihin.

Rikoslain säännökset ovat sukupuolineutraaleja eli sukupuolella tarkoitetaan esityksessä sekä miestä että naista. Neutraaleilla säännöksillä voi kuitenkin olla miesten ja naisten tasa-arvolaissa mainittuja tosiasiallisia vaikutuksia, jotka ovat erilaisia miesten ja naisten kohdalla.

Tasa-arvobarometri 2017 (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8/2018) kuvastaa nykyisiä naisten ja miesten väliseen tasa-arvoon liittyviä asenteita. Yhdeksän kymmenestä vastaajasta oli sitä mieltä, että naisten entistä aktiivisempi tulo mukaan politiikkaan on tarpeen poliittisen asiantuntemuksen monipuolistamiseksi. Niiden nais- ja miesvastaajien osuus, joiden mielestä sukupuolella ei ole merkitystä, on kasvanut koko tasa-arvobarometrin mittaushistorian ajan kaikilla kysytyillä politiikan osa-alueilla.

Naisten aktiivisuuteen esimerkiksi toimittajina, tutkijoina tai poliitikkoina yhteiskunnallisessa keskustelussa liittyy kuitenkin useiden selvitysten mukaan miehiä useammin seksuaalissävytteinen loukkaavien ilmaisujen kohteeksi joutuminen. Seksuaalissävyisiin loukkauksiin syyllistyvien motiiveja voi kuitenkin usein olla vaikea eritellä. Kunnian ja yksityiselämän loukkaus tai muut rauhaa ja yksityisyyttä loukkaavat rikokset (laiton uhkaus, vainoaminen) ovat kuitenkin haitallisia, jos niiden kohteeksi joutuminen muodostuu esteeksi osallistua julkiseen keskusteluun tai tiettyjen aiheiden käsittelyn välttelyyn julkisuudessa (niin sanottu chilling effect).

Valtaosa rikoksista kohdistuu edelleen miehiin ja myös tekijä on usein mies (Sukupuolten tasa-arvo Suomessa, 2018 Tilastokeskus). Miesten uhreina kokema kokonaisrikollisuus on laadultaan sellaista, että esityksellä voidaan arvioida olevan siihen varsin marginaalinen vaikutus. Myös miehiin voi kuitenkin kohdistua miessukupuoleen kohdistuvaa vihaa ja kaunaa, miesvihaa. Miehiin saattaa kohdistua miesvihaa ilmentäviä pyrkimyksiä vaientaa osallistumista julkiseen keskusteluun erityisesti tasa-arvoon liittyvissä kysymyksissä. Tällaisten rikosten osalta vaikutus eli teon moitittavuuden korostaminen olisi samansuuntainen kuin naisiin kohdistuvissa vastaavissa teoissa.

Esityksen arvioidaan edistävän ja parantavan tosiallisesti erityisesti naisten osallistumista yhteiskunnalliseen keskusteluun eri toimijoina. Yleisten asenteiden kaikenlaiseen sukupuolivihaa ilmentävään rikollisuuteen - olipa kyseessä nais- tai miesvihaa osoittavat teot - arvioidaan esityksen johdosta muuttuvan aikaisempaa kielteisemmiksi.

4.3 Taloudelliset vaikutukset ja vaikutukset viranomaisten toimintaan

Ehdotus uhrin sukupuolesta teon koventamisperusteena ei lisäisi käsiteltäväksi tulevia tapauksia esitutkinnassa, syyttäjien toiminnassa eikä tuomioistuimissa. Vihavaikuttimen selvittäminen esitutkinnasta alkaen on kuitenkin tärkeää, joten esitys edellyttää jonkin verran poliisien, syyttäjien ja tuomarien kouluttamista. Koulutus on toteutettavissa viharikoksiin liittyvän nykyisen koulutuksen ja nykyisten toimintamäärärahojen puitteissa.

Koventamisperusteet vaikuttavat rangaistuksen määräämisessä ankaroittavaan suuntaan rikoksesta säädetyn asteikon puitteissa. Koventamisperusteella voi olla vaikutusta sekä rangaistuslajin valintaan että rangaistuksen mittaamiseen.

Teon vaikuttimia koskevan koventamisperusteen vaikutuksesta rangaistuksen mittaamiseen ei ole tarkempaa systemaattista tutkimustietoa. Koventamisperusteita sovelletaan kuitenkin yleisesti ottaen suhteellisen harvoin. Jaksossa 2.1 mainituissa selvityksissä rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdan koventamisperustetta oli sovellettu käräjäoikeuksissa 9 tapauksessa vuonna 2018, ja kolmessa tapauksessa vuonna 2019. Edellä mainittujen tapausten pohjalta arviona on, että esitetyn uuden koventamisperusteen soveltamisessa kyse olisi vuosittain yksittäisten, alle kymmenen rangaistuksen ankaroitumisesta.

Vankeusrangaistusten osalta kyse olisi rangaistuksen ankaroitumisesta korkeintaan muutamalla kuukaudella. Yksittäisissä tapauksissa koventamisperuste saattaisi myös vaikuttaa rangaistuslajin valintaan niin, että muutoin ehdollinen vankeus tuomittaisiin ehdottomana vankeutena tai ehdollisen vankeuden ohella tuomittaisiin oheissakko. Yksittäiset sakkorangaistukset saattavat ankaroitua koventamisperusteen soveltamisen vuoksi niin, että päiväsakkojen lukumäärää korotetaan. Tuomioistuimessa tuomitut maksamattomat sakot voidaan muuntaa vankeudeksi. On siten oletettavaa, että tietyllä viiveellä esitys voisi lisätä yksittäisiä sakon muuntorangaistuksia, mutta lisäys ei olisi merkittävä.

Vaikutukset vankilukuun olisivat siten vähäisiä ja ne olisivat hoidettavissa Rikosseuraamuslaitoksen nykyisten toimintamenojen puitteissa.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu tulisi jatkossakin sovellettavaksi harvoin. Esityksellä ei tältä osin olisi vaikutuksia viranomaisten toimintaan.

4.4 Yritysvaikutukset

Esityksessä ehdotetaan, että niihin vaikuttimiin, jotka voivat perustaa oikeushenkilöiden rangaistusvastuun eräiden rikosten osalta, lisättäisiin maininta uhrin sukupuolesta teon vaikuttimena. Nykyisiä säännöksiä ei ole käytännössä sovellettu. Säännökset ovat kuitenkin omiaan korostamaan yritysten ja yhteisöjen vastuuta ja ennalta ehkäisemään mainittuja rikoksia oikeushenkilön toiminnassa. Ehdotuksilla ei olisi mainittavia kustannusvaikutuksia oikeushenkilöille.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

Esityksessä ehdotetulla lakiehdotukselle vaihtoehtoisena sääntelynä olisi lisätä maininta sukupuolesta rikoslain 11 luvun 10 §:ään, joka koskee kiihottamista kansanryhmää vastaan. Pykälän mukaan joka asettaa yleisön saataville tai muutoin yleisön keskuuteen levittää tai pitää yleisön saatavilla tiedon, mielipiteen tai muun viestin, jossa uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella taikka niihin rinnastettavalla muulla perusteella, on tuomittava kiihottamisesta kansanryhmää vastaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Kiihottaminen kansanryhmää vastaan perustui aikanaan keskeisiin ihmisoikeussopimuksiin eli kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen ja YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaan sopimukseen. Vaikka säännöksen sanamuoto ei sinällään sulje pois sen soveltamista valtaväestöön kuuluvaan kansanryhmään, kansainvälisten sopimusten ja kansainvälisen vertailuaineiston valossa säännös on säädetty suojelemaan vähemmistöasemassa tai muutoin erityisen suojelun tarpeessa olevia, haavoittuvia kansanryhmiä.

Naisia oli Suomessa vuoden 2018 lopussa 2 795 000 ja miehiä 2 723 000 henkeä (Tilastokeskus, Väestö, Väestörakenne 31.12.2018). Kumpaakaan sukupuolta ei siten voida pitää varsinaisena vähemmistöryhmänä yhteiskunnassa. Miehiin tai naisiin kohdistuvien uhkaavien tai loukkaavien ilmaisujen takana ei törkeimmissäkään tapauksissa myöskään yleensä ole kiihottamisrikossäännöksen vähemmistöryhmiin kohdistuvien loukkausten taustalla oleva ajatus, toive tai valmius tuhota ko. sukupuoli ryhmänä kokonaan tai osittain.

Säännöksessä mainitun kansanryhmän käsitteen laajentaminen yhä uusiin ryhmiin voisi johtaa säännöksen merkityksen vähenemiseen ja erityistä suojelua tarvitseviin ryhmiin kohdistuvien loukkausten moitittavuuden inflaatioon. Sukupuolen lisääminen kyseiseen säännökseen suojelua edellyttävänä kansanryhmänä muuttaisi kiihottamisrikoksen periaatteellista luonnetta, jota on oikeuskirjallisuudessa joskus kutsuttu sen ydinidentiteetiksi (Tatu Hyttinen-Jussi Tapani: Rikoksen ja rangaistuksen äärellä. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja 2018, s. 21). Sukupuolen mainitseminen rikoksen vaikuttimiin liittyvässä rangaistuksen koventamissäännöksessä ei samassa määrin muuta kyseisen säännöksen luonnetta.

Koventamisperusteet soveltuvat lisäksi lähtökohtaisesti kaikkiin tekoihin tai rikoslajeihin, jos ne tehdään säännöksessä mainitusta vaikuttimesta. Teon vaikuttimia koskevan koventamisperusteen soveltamisala on siten laajempi kuin kiihottamisrikoksen. On myös huomattava, että jos

maininta sukupuolesta lisättäisiin molempiin säännöksiin, niitä ei kuitenkaan voitaisi soveltaa yhtä aikaa. Olosuhdetta, joka on jo otettu huomioon rikoksen tunnusmerkistössä, ei enää toistamiseen tule ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa (niin sanottu kaksinkertaisen kvalifioinnin kielto, HE 44/2002 vp., s. 193, HE 317/2010 vp., s. 38/II).

Yhtenä toteuttamisvaihtoehtona olisi myös, että rikoslakia ei muutettaisi miltään osin, vaan asia jätettäisiin sukupuolittuneen vihapuheen osalta tietotekniikkayritysten käytännesääntelyn varaan. Merkityksellisiä ovat komission laitonta verkkosisältöä ja verkkoalustojen vastuuta koskeva tiedonanto ("Laitonta verkkosisältöä vastaan, lisää vastuuta verkkoalustoille" KOM(2017) 555, 28.9.2017) ja laittoman verkkosisällön torjumista koskeva komission suositus C(2018)1177 lopull.). Euroopan komissio sekä tietotekniikkayritykset Facebook, Twitter, YouTube ja Microsoft sitoutuivat jatkamaan ponnistelujaan internetissä esiintyvään vihapuheeseen puuttumiseksi. Yritykset sitoutuivat myös kehittämään jatkuvasti sisäisiä menettelyjä ja kouluttamaan henkilöstöään sen varmistamiseksi, että suurin osa laittoman vihapuheen poistamista koskevista asianmukaisista ilmoituksista tutkitaan 24 tunnin kuluessa ja että tarvittaessa tällainen sisältö poistetaan tai siihen pääsy estetään.

Kansallisesti ministeriöiden, viranomaisten, verkkoalustojen ja kansalaisjärjestöjen pyöreän pöydän keskusteluissa on käsitelty laittoman vihapuheen torjuntaa, komission edellä mainittuja laitonta verkkosisältöä ja verkkoalustojen vastuuta koskevia toimia sekä voimassa olevaa kansallista lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä.

Uuden komission tarkoituksena on uudistaa digitaalisia palveluja koskevaa horisontaalista sääntelyä. Lainsäädännön työnimenä komissiossa on ”Digital Services Act”, joka koskisi erityisesti internet-verkossa toimivia verkkoalustoja (online platforms). Uusi sääntely kattaisi nykyisin sähköistä kaupankäyntiä koskevassa direktiivissä EU 2000/31/EY (niin sanottu sähkökauppadirektiivi) olevan sääntelyn sekä mahdollisesti myös muita digitaalisiin palveluihin liittyviä kysymyksiä. Nykyinen sähkökauppadirektiivi koskee ns. tietoyhteiskunnan palveluja, joilla tarkoitetaan sähköisesti ja tyypillisesti internetin kautta tarjottavaa palvelua. Direktiivi on täytäntöön pantu lailla sähköisen viestinnän palveluista (917/2014).

Sähkökauppadirektiivin perusteella palvelujen tarjoajia pidetään nykyään välittäjinä, jotka eivät lähtökohtaisesti ole vastuussa käyttäjien palveluun lataamasta sisällöstä. Direktiivin 2000/31 15 artiklan 1 kohdassa puolestaan säädetään, että jäsenvaltiot eivät saa asettaa palvelun tarjoajille 12, 13 ja 14 artiklassa tarkoitettujen palvelujen toimittamisen osalta yleistä velvoitetta valvoa siirtämiään ja tallentamiaan tietoja eivätkä yleistä velvoitetta pyrkiä aktiivisesti saamaan selville laitonta toimintaa osoittavia tosiasioita tai olosuhteita. Direktiivin 14 artiklan 1 kohta vapauttaa hosting-palvelujen tarjoajan vastuusta, jos se täyttää jomman kumman säännöksessä luetelluista kahdesta edellytyksestä eli ei tiedä laittomasta toiminnasta tai tiedoista tai toimii viipymättä kyseisten tietojen poistamiseksi tai niihin pääsyn estämiseksi heti saatuaan niistä tiedon. Direktiivin 2000/31 14 artiklan 3 kohdasta, luettuna yhdessä kyseisen direktiivin johdanto-osan 45 perustelukappaleen kanssa, ilmenee, ettei kyseinen vapautus vaikuta kansallisten tuomioistuinten tai hallintoviranomaisten mahdollisuuteen vaatia, että kyseinen hosting-palvelujen tarjoaja lopettaa väärinkäytökset tai estää niiden jatkumisen – myös poistamalla laittomat tiedot tai estämällä niihin pääsyn (esim. Unionin tuomioistuimen tuomio 3.10.2019 ennakkoratkaisupyyntöön asiassa C 18/18).

Verkkoalustojen vastuuseen vihapuheesta liittyy myös käynnissä oleva EU:n audiovisuaalisia mediapalveluja koskevan direktiivin kansallinen implementointi (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2018/1808 audiovisuaalisten mediapalvelujen tarjoamista koskevien jäsenvaltioiden tiettyjen lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta an-

netun direktiivin 2010/13/EU muuttamisesta vaihtuvien markkinarealiteettien vuoksi, niin sanottu AVMS-direktiivi). Uudistetussa AVMS-direktiivissä sen soveltamisala laajenee televisiolähetystoiminnan ja tilausvideopalvelujen ohella videonjakoalustoihin. Videonjakoalustoille asetetaan velvoitteita yleisön suojelemiseksi laittomalta vihapuheelta.

Tietotekniikkayritysten käytännesääntely ja yhteistyö viranomaistahojen kanssa on tarpeellista ja tärkeää, mutta se ei kaikkein vakavammissa tapauksissa voi korvata (rikos)lainsäädäntöä, vaan täydentää sitä. Lisäksi yhteistyö tietotekniikkayritysten kanssa koskee vain niin sanottuja ilmaisurikoksia, kun taas nyt käsillä oleva lakiehdotus ulottaa vaikutuksensa kaikkiin rikoslajeihin.

Asenteisiin on myös mahdollista vaikuttaa kouluissa sukupuoleen perustuvaa vihapuhetta ja kiusaamista ehkäisevän toimintakulttuurin kehittämisellä. Koulun lisäksi kodin merkitys lasten ja nuorten asenteisiin on kiistaton. Sukupuolirooleihin ja niihin mahdollisesti liittyvään asennemaailmaan kasvetaan usein kodin arvomaailman kautta. Koti voi ilmentyä nuorelle sukupuoleen kohdistuvaa vihaa ehkäisevänä tai sitä ilmentävänä paikkana. Aikuisten asennemaailman ja turvallisen läsnäolon merkitys korostuvat. Nämäkään toimet eivät kuitenkaan vakavimmissa tapauksissa voi korvata lainsäädännöllisiä uudistuksia.

6 Rangaistuksen koventamisperusteet muissa Pohjoismaissa ja Saksassa

Rangaistuksen koventaminen teon vaikuttimen perusteella on mahdollista kaikissa Pohjoismaissa, paitsi Islannissa. Koventamisperusteiden yksityiskohdat vaihtelevat, mutta maiden lait sisältävät listauksen ryhmistä, joihin kohdistuvista rikoksista tuomittuja rangaistuksia voidaan ankaroittaa teon vaikuttimen johdosta.

Ruotsin rikoslain (BrB 29:2 p. 7) mukaan teon rangaistusarvoa (straffvärde) korottaa se, jos teon motiivina on ollut loukata henkilöä, kansanryhmää tai muuta vastaavaa ihmisryhmää rodun, ihonvärin, kansalaisuuden tai etnisen alkuperän, uskonnon, seksuaalisen suuntautumisen, intersukupuolisen (könsöverskridande) identiteetin tai ilmaisun taikka vastaavan olosuhteen vuoksi.

Norjan rikoslain (SL § 77) mukaan rangaistuksen mittaamisessa voidaan ottaa ankaroittavana tekijänä huomioon se, että teon taustalla on toisen uskonto tai elämänkatsomus (livssyn), ihonväri, kansalaisuus tai etninen alkuperä, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus taikka muu olosuhde, joka on suunnattu erityisen suojelun tarpeessa oleviin ryhmiin (andre forhold som støter an mot grupper med et særskilt behov for vern).

Tanskan rikoslain (§ 81.6) mukaan rangaistusta voidaan ankaroittaa, jos teon taustalla on toisen etninen alkuperä, uskonto, seksuaalinen suuntautuminen tai vastaava (at gerningen har baggrund i andres etniske oprindelse, tro, seksuelle orientering eller lignende).

Rikoksen tekeminen sukupuoleen kohdistuvan vaikuttimen takia ei ole laissa nimenomaisesti mainittu koventamisperuste missään Pohjoismaassa. Kaikissa Pohjoismaissa on kuitenkin laissa nimenomaisesti mainittujen vähemmistöryhmien ohella säännöksissä mainittu muut näihin rinnasteiset ryhmät taikka teon tekeminen vastaavissa olosuhteissa. Oikeuskäytännöstä eri maissa ei ole kuitenkaan selvitettävissä, mitkä muut ryhmät tai olosuhteet (kuten uhrin sukupuoli) olisi käytännössä rinnastettu laeissa nimenomaisesti mainittuihin ryhmiin tai olosuhteisiin (Moa Bladini: Hat och hot på nätet. En kartläggning av den rättsliga regleringen i Norden från jämställdhetsperspektiv. NIKK Nordisk information för kunskap om kön, på uppdrag av Nordiska ministerrådet, Göteborg 2017, https://nikk.no/publikationer/hat-och-hot-pa-natet).

Saksan rikoslaki (Strafgesetzbuch 46 § 2 kohta) mainitsee rangaistuksen koventamisperusteena rikoksentekijän motiivit ja tarkoitukset, erityisesti rasistiset, xenophobiset ja muut motiivit, jotka osoittavat ihmisyyden halveksuntaa. Olosuhteita, jotka muodostavat osan rikostunnusmerkistöä, ei ole sallittua ottaa huomioon koventamisperusteena. Sukupuoli ei ole siten rangaistuksen koventamisperuste myöskään Saksassa.

7 Lausuntopalaute

Valtaosa lausunnon antaneista kannatti ehdotusta uhrin sukupuolen lisäämisestä rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohtaan teon vaikutinta koskevaksi uudeksi koventamisperusteeksi sekä oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevien säännösten muuttamista.

Eduskunnan oikeusasiamies, professori Nuotio ja professori Tolvanen katsoivat, että uhrin sukupuolen huomioon ottaminen teon vaikuttimena rangaistuksen mittaamista koskevien yleisten säännösten nojalla on riittävää, eikä uhrin sukupuoleen liittyvän vaikuttimen säätämiseen uudeksi rangaistuksen koventamisperusteeksi rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdassa ole tarvetta.

Miesten tasa-arvo ry katsoi, että näennäisesti sukupuolineutraali lakiesitys on soveltamisalaltaan ja perusteluiltaan muotoiltu tarkoituksellisesti sellaiseksi, että on erittäin epätodennäköistä, että sitä tultaisiin koskaan soveltamaan tapauksissa, joissa rikos kohdistuu mieheen. Lakiesitys lisäisi naisten sukupuoliperusteista erityiskohtelua Suomessa ja vaarantaisi yhdenvertaisuutta. Samoin Miesjärjestöjen keskusliitto ry ja Miessakit ry.

Keskusrikospoliisi, Poliisihallitus, Oulun käräjäoikeus, Valtakunnansyyttäjän toimisto, professori Nuotio, professori Tolvanen, Miesten tasa-arvo ry ja Miessakit ry katsoivat, että sukupuoleen perustuvan vihamotiivin toteen näyttäminen voi olla ongelmallista ja hankalasti erotettavissa teon muista vaikuttimista.

Sisäministeriö, Tuomioistuinvirasto, Seta ry, Tasa-arvovaltuutettu, Naisjärjestöjen keskusliitto ry, Amnesty, Trasek ry, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE, Demla ry ja Suomen Psykologiliitto ry katsoivat, että sukupuolen lisäksi uhrin sukupuoli-identiteetti, sukupuolen ilmaisu ja sukupuolen moninaisuus teon vaikuttimena tulisi mainita rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentissa nimenomaisesti rangaistuksen koventamisperusteena, sen sijaan että koventamisperuste tulisi nykyiseen tapaan sovellettavaksi näihin ryhmiin säännöksessä mainittuihin vaikuttimiin nähden ”muuna rinnasteisena vaikuttimena”. Esitystä ei ole muutettu tältä osin esityksen perusteluissa mainituin perustein.

Amnesty, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE ja Tasa-arvovaltuutettu katsoivat, että sukupuoleen perustuvaa vaikutinta koventamisperusteena tulisi soveltaa lähisuhdeväkivaltaan yleisten mittaamisperusteiden sijasta tai (Turun hovioikeus) säätää lähisuhdeväkivalta uudeksi koventamisperusteeksi. Lausujat vetosivat Istanbulin sopimuksen vaatimuksiin. Amnesty ja Turun hovioikeus katsovat, että koventamisperustetta tulee soveltaa myös seksuaalirikoksiin. Esityksessä on lähdetty siitä, että lähisuhdeväkivaltaan puututaan ja seksuaalirikosten rangaistuksia arvioidaan erikseen niitä koskevissa hallitusohjelmassa manituissa hankkeissa. Poikkihallinnollinen työryhmä on valmistellut naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman vuosille 2020–2023 ja seksuaalirikosuudistus on käynnissä oikeusministeriössä. Esityksen perusteluja on kuitenkin selvennetty lausuntopalautteen johdosta.

Tasa-arvovaltuutettu, Naisjärjestöjen keskusliitto, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE, Demla ry ja Dreamwear Club oy katsoivat, että sukupuoli tulisi lisätä myös kiihottamisrikokseen uutena suojeltavana kansanryhmänä tai (Valtakunnansyyttäjän toimisto) että asiaa ainakin arvioitaisiin. Esitystä ei ole muutettu tältä osin esityksen perusteluissa mainituin perustein.

8 Säännöskohtaiset perustelut

6 luku. **Rangaistuksen määräämisestä**

5 §. *Koventamisperusteet*. Pykälän 1 momentin 4 kohdassa säädetään nykyisin niin sanotuista vihavaikuttimista rangaistuksen koventamisperusteena. Kohtaan ehdotetaan lisättäväksi maininta siitä, että rangaistuksen koventamisperusteena on rikoksen tekeminen sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta.

Rikoslain vihavaikutinta koskevassa koventamissäännöksessä ei rajata sen soveltamispiiriin kuuluvia rikoksia. Muiden yleisten mittaamisperusteiden tapaan koventamisperusteet kattavat kaikki rikostyypit. Säännöksen tausta ja tavoitteet huomioon ottaen säännöksen luontevin soveltamisala on kuitenkin erilaiset sananvapausrikokset tai rikokset, joilla vaarannetaan ihmisen turvallisuutta taikka toimeentulo- tai elinmahdollisuuksia (esimerkiksi vahingonteot ja tuhotyörikokset). Koventamisperustetta voidaan siten soveltaa myös, jos rikos on kohdistunut omaisuuteen säännöksessä mainitusta vaikuttimesta (HE 317/2010 vp., s. 38/I).

Rikoslain vihavaikutinta koskeva säännös tulee nykyisin usein sovellettavaksi henkilöön kohdistuvissa väkivaltarikoksissa (ks. jakso 2.2). Henkilö valikoituu väkivallan kohteeksi yleensä ulkoisen vähemmistöryhmään kuulumista osoittavan ulkoisen ominaisuutensa vuoksi. Rinnastusten tekemistä kuitenkin vaikeuttaa se, että nykyisin koventamisperusteessa mainitut useat ryhmät ovat voittopuolisesti vähemmistöjä, jollaisia kumpikaan nais- tai miessukupuoli eivät ole. Kaikki rikokset kohdistuvat jollain tavalla jompaankumpaan sukupuoleen tai sukupuolen ilmentymään tai identiteettiin.

Teon kohteen valikoitumiseen tietyn vihavaikuttimen perustavan ominaisuuden vuoksi liittyy yleensä suunnitelmallisuutta. Esimerkiksi väkivallan osalta se voi tarkoittaa, että tekijä etsii tietyn ominaisuuden omaavaa henkilöä esimerkiksi väkijoukosta taikka muutoin yleisellä paikalla. Jos taas kohteiden valikoituminen sukupuolen perusteella on sattumanvaraista, tekoon on vaikea liittää kohteen sukupuoleen ominaisuutena liittyvää vaikutinta. Vihavaikutinta on luontevinta epäillä, jos tekoja on useita ja niissä on säännönmukaisuutta. Jos teot kohdistuvat vain tiettyyn sukupuoleen, mutta kohteet henkilöinä ovat tekijälle vieraita, teon vaikutin voi olla kohteiden sukupuoli. Yleensä tällöinkin vihavaikutinta koskevan koventamisperusteen soveltamisen olisi saatava tukea muusta näytöstä.

Sukupuoleen liittyvän vihapuheen osalta rikoslain säännöksistä soveltuvat yleensä kunnianloukkaus tai yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen. Myös laittoman uhkauksen edellytykset täyttävillä seksuaalisuuteen liittyvillä rikoksilla kuten raiskauksella uhkaaminen voivat ilmentää koventamisperusteen soveltamisen edellyttämää sukupuoleen liittyvää vihaa. Kyseeseen voi tulla myös rikoslain yleisen osan säännösten puitteissa yllytys tällaiseen tekoon. Julkinen kehottaminen rikoksen voi myös tulla sovellettavaksi. Kyse olisi tällöin sellaisen tiedon, mielipiteen tai muun viestin levittämisestä, joissa sukupuoleen kohdistuvaa väkivaltaa tai syrjintää pidetään hyväksyttävänä tai toivottavana.

On huomattava, että samaan tekoon voivat soveltua useat rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohteen vaikuttimet, esimerkiksi etninen alkuperä ja sukupuoli. Toisaalta ehdotettua uutta koventamisperustetta voitaisiin edellytysten täyttyessä soveltaa, vaikka teolle olisi lisäksi muitakin kuin koventamisperustesäännöksessä mainittuja vaikuttimia.

Olosuhdetta, joka on jo otettu huomioon tunnusmerkistön laadinnassa, ei enää lähtökohtaisesti toistamiseen tulisi ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa (niin sanottu kaksinkertaisen kvalifioinnin kielto) Lain esityöt mainitsevat esimerkkinä rasistisen vaikuttimen osalta syrjinnän ja kiihottamisen kansanryhmää vastaan (HE 44/2022 vp., s. 193, HE 317/2010 vp., s. 38/II). Vastaavasti jos henkilöä syrjitään hänen sukupuolensa vuoksi siten, että rikoslain 11 luvun 11 §:n syrjintää koskeva säännös soveltuu, ei koventamisperustetta samalla perusteella tulisi soveltaa.

Lähisuhdeväkivalta kohdistuu puolisoon, kumppaniin tai muuhun läheiseen, joka voi olla eri tai samaa sukupuolta tekijän kanssa. Miehet sekä naiset voivat olla sekä lähisuhdeväkivallan uhreja että rikoksentekijöitä. Lähisuhdeväkivallan uhri on kuitenkin tilastollisesti useammin nainen ja epäilty/tekijä mies. Samoin seksuaalirikoksissa mies on tilastollisesti useammin rikoksesta epäilty/tekijä ja nainen uhri.

Se, että tietty rikoslaji käytännössä kohdistuu useammin toiseen sukupuoleen tekijän ollessa toista sukupuolta ei sellaisenaan ole peruste soveltaa nyt ehdotettua sukupuoleen liittyvää koventamisperustetta. Mihinkään rikoslajiin ei voida liittää ehdotetun koventamisperusteen automaattista soveltumista ja toisaalta mikään rikoslaji – edellä mainittuja kaksoiskvalifointiin johtavia rikoksia lukuun ottamatta - ei ole rajattavissa soveltamisalan ulkopuolelle. Teon tulisi ehdotetun uuden koventamisperusteen soveltamiseksi käsillä olevassa yksittäistapauksessa osoittaa, että teko on tehty nimenomaan uhrin sukupuoleen kohdistuvan vihan vaikuttimesta. Esimerkiksi seksuaalirikoksen suojelema oikeushyvä on seksuaalinen itsemääräämisoikeus, ja tekoon voi poikkeuksellisesti, mutta ei välttämättä sisältyä uhrin sukupuoleen liittyvä tai siihen perustuva vihavaikutin.

Yleensä vihavaikuttamisesta tehtyihin tekoihin on liitetty myös tietyn asteista suunnitelmallisuutta, jollaista ei ole verrattuna esimerkiksi äkillisen konfliktitilanteen synnyttämiin pahoinpitelyihin tai hetken mielijohteesta tehtyihin vahingontekorikoksiin. (vrt. rasistiset motiivit HE 44/2002 vp., s. 192/II).

Lähisuhdeväkivallan erityisluonne on nykyiseen tapaan mahdollista ottaa raskauttavana seikkana huomioon rangaistuksen mittaamista koskevien rikoslain 6 luvun 4 §:n yleisten periaatteiden nojalla. Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (ns. Istanbulin sopimus) on saatettu Suomessa lakina (375/2015) voimaan 1.8.2015 lukien. Rikoslain soveltamisessa ei ole pidetty pari- ja lähisuhteeseen liittyvinä tekoina vain miehen naiseen kohdistamia rikoksia, vaan kansallinen rikoslaki on lähtökohdiltaan sukupuolineutraali (ks. esim. HE 78/2010 vp s. 10).

Sopimusvelvoitteisiin perustuen korkein oikeus on ratkaisukäytännössään katsonut, että perheja lähisuhdeväkivaltatapauksissa, joissa tekijä ja uhri eivät ole tasavertaisessa asemassa, vaan uhri tarvitsee erityistä suojelua, teon vahingollisuus ja vaarallisuus sekä tekijän syyllisyyden aste puoltavat rangaistuksen mittaamista yleistä rangaistuskäytäntöä ankarammaksi (KKO 2002:2, KKO 2012:9, kohta 6 ja KKO 2018:22, kohta 16, KKO 2020:20). Kynnyksen ottaa ankaroittavasti huomioon lähisuhdeväkivallan uhrin ja tekijän välinen erityissuhde voidaan oikeuskäytännön valossa arvioida olevan matalampi sovellettaessa yleisiä mittaamisperusteita kuin mitä ovat edellytykset soveltaa koventamisperustetta. Lähisuhdeväkivaltaan voi liittyä

myös hyvin moninaisia vaikuttimia kuten kosto, mustasukkaisuus tai riita lasten huollosta, jotka voidaan ottaa huomioon yleisiä mittaamissäännöksiä sovellettaessa.

Henkilön sukupuolen vahvistamisesta säädetään laissa väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetussa laissa (661/2009). Kun henkilön tiedot talletetaan ensimmäisen kerran väestötietojärjestelmään, hänelle on annettava henkilötunnus. Henkilötunnus on yksilöllinen ja se muodostuu syntymäajasta, yksilönumerosta ja tarkistusmerkistä. Yksilönumerolla erotetaan samana päivänä syntyneet henkilöt toisistaan ja se sisältää tiedon henkilön sukupuolesta (11 §).

Laissa transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (563/2002) henkilö vahvistetaan kuuluvaksi vastakkaiseen sukupuoleen kuin mihin hänet on väestötietojärjestelmässä merkitty. Nykyään vuosittain sukupuoli-identiteetin tutkimukseen hakeutuu noin 100–200 henkilöä. Sukupuolen juridista vahvistamista vastakkaiseen sukupuoleen ja henkilötunnuksen korjausta haetaan Digi- ja väestötietovirastosta. Henkilön sukupuoli voidaan vaihtaa vastakkaiseen sukupuoleen kuuluvaksi Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä.

Rasistista vihavaikutinta koskevan koventamisperusteen osalta lain esitöiden mukaan asianomistajan todellisella etnisellä tai muulla alkuperällä ei ole asiassa merkitystä, mikäli vastaaja on tehnyt siitä jonkun oletuksen ja ryhtynyt rikokseen sillä perusteella. Vastaavasti sukupuoleen liittyvän vihavaikuttimen soveltamisen kannalta olennaista olisi vastaajan tekemä oletus kohteen sukupuolesta miehenä tai naisena ja rikoksen tekeminen sen perusteella.

Jos taas kyse olisi transihmiseen tai intersukupuoliseen vähemmistöryhmänä kohdistuvasta vihavaikuttimesta, se voisi tulla koventamisperusteena huomioitavaksi nykyiseen tapaan pykälän 1 momentin 4 kohdassa mainittuna muuna rinnasteisena vaikuttimena.

Pykälän 2 momentti säilyisi ennallaan.

17 luku. **Rikoksista yleistä järjestystä vastaan**

24 §. *Oikeushenkilön rangaistusvastuu*. Pykälän 2 momentin 2 kohdassa säädetään nykyisin, että mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään, sovelletaan myös (1 §:ssä tarkoitettuun) julkiseen kehottamiseen rikokseen silloin, kun rikos, johon kehotetaan tai houkutellaan, on törkeä kunnianloukkaus tai laiton uhkaus silloin, kun kehottamisen tai houkuttelemisen vaikuttimena on rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus taikka niihin rinnastettava muu peruste. Esityksessä ehdotetaan, että pykälän 2 momentin 2 kohtaa täydennetään maininnalla uhrin sukupuolesta teon vaikuttimena.

Rikoslain 17 luvun 1 §:n mukaan julkiseen kehottamiseen rikokseen syyllistyy se, joka joukkotiedotusvälinettä käyttäen tai julkisesti väkijoukossa taikka yleisesti tietoon saatetussa kirjoituksessa tai muussa esityksessä kehottaa tai houkuttelee rikoksen tekemiseen siten, että kehotus tai houkuttelu aiheuttaa vaaran, että sellainen rikos tai sen rangaistava yritys tehdään, tai muuten selvästi vaarantaa yleistä järjestystä tai turvallisuutta. Jos kehottaminen tai houkutteleminen aiheuttaa sen, että rikos tai sen rangaistava yritys tehdään, sovelletaan mitä säädetään osallisuudesta rikokseen.

Oikeushenkilö, joka voisi nykyisin joutua vastuuseen julkisesta kehottamisesta säännöksessä mainittuun rikokseen, olisi esimerkiksi media- tai kustannusalan yritys. Jatkossa kyse voisi olla lukijakunnalle osoitetusta kehotuksesta kohdentaa tiettyyn henkilöön hänen kunniaansa törkeän kunnianloukkauksen soveltamisen edellytykset täyttävää tai turvallisuutta uhkaavaa materiaalia

sukupuoleen liittyvästä vihavaikuttimesta. Kehottaminen esimerkiksi henkilön järjestelmälliseen häirintään säännöksessä mainituilla tekotavoilla (törkeä kunnianloukkaus, laiton uhkaus) siten, että teon voitaisiin katsoa osoittavat sukupuoleen kohdistuvaa vihavaikutinta, voisi tulla arvioitavaksi julkisena kehottamisena rikokseen.

Jos rikos tai sen rangaistava yritys tehtäisiin, oikeushenkilön rangaistusvastuu voi perustu oikeushenkilön puolesta tai sen hyväksi toimineen henkilön osallisuuteen (tekijänä, avunantajana, yllyttäjänä) törkeään kunnianloukkaukseen tai laittomaan uhkaukseen jäljempänä selostetulla tavalla.

Pykälän 1 momentti sekä 2 momentin 1 kohta säilyisivät muuttamattomina.

24 luku. **Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisesta**

13 §. *Oikeushenkilön rangaistusvastuu*. Pykälässä säädetään nykyisin, että törkeään kunnianloukkaukseen, silloin kun rikoksen vaikuttimena on rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus taikka niihin rinnastettava muu peruste, sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Esityksessä ehdotetaan, että pykälää täydennetään maininnalla uhrin sukupuolesta teon vaikuttimena.

Rikoslain 24 luvun 9 §:n mukaan kunnianloukkaukseen syyllistyy se, joka esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että 1) teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka 2) muuten kuin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla halventaa toista. Kunnianloukkauksesta tuomitaan myös se, joka esittää kuolleesta henkilöstä valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan kärsimystä ihmiselle, jolle vainaja oli erityisen läheinen.

Oikeushenkilön vastuuta koskeva säännös on rajoitettu koskemaan törkeää kunnianloukkausta. Kunnianloukkauksen katsominen törkeäksi edellyttää, että kunnianloukkauksessa aiheutetaan suurta kärsimystä tai erityisen suurta vahinkoa ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Oikeushenkilö, joka voisi nykyisin joutua vastuuseen julkaisussaan tehdystä törkeästä kunnianloukkauksesta voisi olla esimerkiksi media- tai kustannusalan oikeushenkilö. On huomattava, että kunnianloukkauksena ei pidetä arvostelua, joka kohdistuu toisen menettelyyn politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa taikka näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa ja joka ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Kunnianloukkauksena ei myöskään pidetä yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Rikoslain 9 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan yhteisösakkoon ei tuomita sellaisen asianomistajarikoksen johdosta, jota asianomistaja ei ilmoita syytteeseen pantavaksi, ellei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista. Rikoslain 24 luvun 12 §:n 2 momentin mukaan törkeä kunnianloukkaus on asianomistajarikos, josta syyttäjä ei saa nostaa syytettä, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi. Valtakunnansyyttäjä voi kuitenkin antaa määräyksen syytteen nostamisesta, jos rikos on tapahtunut joukkotiedotusvälinettä käyttäen ja erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista.

25 luku. **Vapauteen kohdistuvista rikoksista**

10 §. *Oikeushenkilön rangaistusvastuu*. Pykälän 2 momentissa säädetään nykyisin, että laittomaan uhkaukseen silloin, kun rikoksen vaikuttimena on rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus taikka niihin rinnastettava muu peruste, sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Esityksessä ehdotetaan, että 2 momenttia täydennetään maininnalla uhrin sukupuolesta teon vaikuttimena.

Laittomaan uhkaukseen syyllistyy se, joka nostaa aseen toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa. Laittoman uhkauksen yleisin tekotapa on väkivallalla uhkaaminen. Erityisesti seksuaalissävytteisillä rikoksilla kuten raiskauksella uhkaaminen voi osoittaa sukupuoleen liittyvää vihaa.

Rikoslain 9 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan yhteisösakkoon ei tuomita sellaisen asianomistajarikoksen johdosta, jota asianomistaja ei ilmoita syytteeseen pantavaksi, ellei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista. Rikoslain 25 luvun 9 §:n mukaan syyttäjä ei saa nostaa syytettä laittomasta uhkauksesta, ellei asianomistaja ilmoita sitä syytteeseen pantavaksi tai ellei laittoman uhkauksen tekemiseen ole käytetty hengenvaarallista välinettä taikka ellei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista.

Pykälän 1 momentti säilyisi muuttamattomana.

9 Voimaantulo

Ehdotetaan, että laki tulee voimaan syksyllä 2021. Rikokseen sovelletaan rikoslain 3 luvun 2 §:n 1 momentin mukaisesti lähtökohtaisesti sitä lakia, joka oli voimassa, kun rikos tehtiin. Laillisuusperiaate edellyttää, että uutta, ankarampaa lakia sovelletaan vain lain voimaan tulon jälkeen tehtyihin tekoihin.

10 Suhde muihin esityksiin

Hanke henkilötunnuksen muuttamisesta sukupuolineutraaliksi on käynnissä. Vuodesta 2023 alkaen nykyisenkaltainen henkilötunnus annettaisiin sukupuolineutraalina henkilölle, jonka tiedot merkitään ensimmäistä kertaa väestötietojärjestelmään. Uusi tunnusjärjestelmä otettaisiin käyttöön vuonna 2027. Uudistus ei henkilötunnuksen uudistamista koskevan työryhmän johtoryhmän väliraportin mukaan kuitenkaan sinällään vaikuttaisi väestötietojärjestelmän tietosisältöön, koska sukupuolitieto on jo nykyisin väestötietojärjestelmässä omana erillisenä tietokenttänään (Henkilötunnuksen uudistamista koskevan työryhmän johtoryhmän väliraportti, VM/1158/00.01.000.01./2017). Hankkeella ei olisi vaikutusta nyt käsillä olevaan esitykseen, koska ehdotetun uuden koventamisperusteen soveltaminen voisi perustua paitsi henkilön viralliseen sukupuoleen myös tekijän oletukseen uhrin sukupuolesta.

11 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Ehdotettu sääntely on merkityksellistä perustuslain 12 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa suojatun sananvapauden kannalta.

Perustuslain 12 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoa, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla.

Sananvapaussäännöksen keskeisenä tarkoituksena on sen esitöiden mukaan taata kansanvaltaisen yhteiskunnan edellytyksenä oleva vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin (HE 309/1993 vp, s. 56/II). Ydinajatukseltaan sananvapautta on perinteisesti pidetty ennen muuta poliittisena perusoikeutena (PeVL 19/1998 vp, s. 5/I). Julkistamisella tarkoitetaan kaikenlaista viestien julkaisemista, levittämistä ja välittämistä. Säännöksestä ilmeneviä sananvapauden ulottuvuuksia ei tulekaan tulkita liian kapeasti (ks. esim. PeVL 52/2010 vp, s. 2).

Sananvapaus ei estä siihen sisältyvien oikeuksien rajoittamista jälkikäteiseen valvontaan perustuvan sääntelyn keinoin, kunhan sääntely täyttää perusoikeusrajoituksilta edellytettävät yleiset vaatimukset. Rajoitusten tulee olla mm. hyväksyttäviä, täsmällisiä ja tarkkarajaisia sekä oikeasuhtaisia, eikä niillä saa puuttua perusoikeuden ytimeen. (PeVL 19/2008 vp, s. 4, PeVM 14/2002 vp, s. 4, PeVL 60/2001 vp, s. 2—3). Siten esimerkiksi pitkälle menevät väljät poliittisen ilmaisuvapauden käytön kriminalisoinnit voivat olla sananvapauden kannalta ongelmallisia (ks. esim. PeVL 26/2002 vp, s. 2/II, HE 309/1993 vp, s. 57/II).

Perustuslakivaliokunta on kuitenkin painottanut, että esimerkiksi kiihottaminen kansanryhmää vastaan ei nauti perustuslain sananvapauden tai esimerkiksi yhdistymis- ja kokoontumisvapauden suojaa (PeVL 40/2017 vp, s. ks. myös PeVL 10/2000 vp, s. 3, PeVL 19/1998 vp, s. 6/II).

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan 1 kohdan mukaan jokaisella on sananvapaus. Artiklan mukaan oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Artiklan 2 kohdan mukaan, koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi, tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen sananvapauden rajoittamista koskevasta ratkaisukäytännöstä ilmenee, että vihapuhe, joka saattaa loukata henkilöitä tai henkilöryhmiä, ei kuulu sananvapauden suojan piiriin (esimerkiksi Karatepe v. Turkki, 31.7.2007, kohta 25, Erbakan v. Turkki, 6.7.2006, kohdat 56 ja 57 ja Gündüz v. Turkki, 4.12.2003, kohdat 40 ja 41). Ihmisoikeustuomioistuin on maahanmuuttoon liittyvää poliittista kirjoittelua koskevassa ratkaisussaan asiassa Feret v. Belgia todennut, että rasistista syrjintää ja ulkomaalaisvihaa tulee vastustaa niiden kaikissa muodoissa niin pitkälle kuin mahdollista ja silloinkin, kun puheella ei ole kehotettu ryhtymään mihinkään tiettyyn väkivaltaiseen tai muutoin rikolliseen tekoon (Feret v. Belgia, 16.7.2009, kohta 73). Tuomioistuin voi päätyä myös soveltamaan sopimuksen 17 artiklaa, jossa säädetään ihmisoikeussopimuksen turvaamien oikeuksien väärinkäytön kiellosta (Minkään tässä yleissopimuksessa ei saa tulkita suovan millekään valtiolle, ryhmälle tai henkilölle oikeutta ryhtyä sellaiseen toimintaan tai tehdä sellaista tekoa, jonka tarkoituksena on tehdä tyhjäksi jokin tässä yleissopimuksessa tunnustettu oikeus tai vapaus tai rajoittaa niitä enemmän kuin tässä yleissopimuksessa on sallittu). EIT on kuitenkin korostanut, että 17 artikla voi tulla sovellettavaksi vain hyvin poikkeuksellisesti (Pellonpää – Gullans –Pölönen – Tapanila, Euroopan ihmisoikeussopimus, 6. uud. painos, Edita, Helsinki 2018 s. 872).

Tapauksista ei voida saada suoraan johtoa loukkaaviin tiettyyn sukupuoleen ryhmänä kohdistuviin ilmaisuihin, koska sukupuoli ei ole tapauksissa mainittuihin ryhmiin verrannollinen vähemmistöryhmä. Tapauksissa on myös kyse rangaistavuuden rajan määrittelystä suhteessa sananva-

pauteen, ei koventamisperusteesta. Tästä huolimatta sananvapauden suhteesta teon rangaistavuuteen voidaan löytää perusteita säätää myös eri vaikuttimista rangaistuksen koventamisperusteena. Suhteessa sananvapauteen lakiehdotukselle sukupuoleen liittyvän vaikuttimen säätämisestä koventamisperusteeksi sekä oikeushenkilön rangaistusvastuun laajentamiseksi on siten perustuslain säännöksistä ja kansainvälisistä sopimuksista johdettavissa olevat hyväksyttävät ja välttämättömät perusteet.

Sananvapauden vastapainona on tarkasteltava perustuslain 7 §:ää, jossa säädetään oikeudesta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Pykälän 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perustuslain säännös turvaa siinä mainittuja oikeushyviä julkisen vallan toimenpiteiltä ja edellyttää, että valtio lainsäädäntötoimin turvaa näitä oikeuksia muita ulkopuolisia loukkauksia vastaan (PeVL 26/2014 vp., s. 2, HE 309/1993 vp, s. 46/I). Perustuslain 10.1 §:n mukaan myös jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Perusoikeusuudistuksen esitöissä korostettiin sitä, että valtiolta on perinteisesti edellytetty myös aktiivisia toimenpiteitä yksityiselämän suojaamiseksi toisten yksilöiden loukkauksia vastaan.

Myös perustuslain 22 §:ssä säädetään valtion velvollisuudesta perusoikeuksien turvaamiseksi. Sen mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräyksistä on johdettavissa valtiolle positiivisia velvoitteita edellä mainittujen oikeuksien suojelemiseksi. (Özgür Gündem v. Turkki (2000), Manole ym. v. Moldova (2009), Pellonpää-Gullans-Pölönen-Tapanila: Euroopan ihmisoikeussopimus, 6. uud. painos, Edita, Helsinki 2018, s. 923).

Lakiehdotus sukupuoleen liittyvän vaikuttimen säätämisestä koventamisperusteeksi sekä oikeushenkilön rangaistusvastuun laajentaminen toteuttavat siten valtion velvollisuutta lainsäädäntötoimin turvata muun muassa perustuslain 7 §:n ja 10 §:n toteutumista ja sille on siten hyväksyttävät ja välttämättömät perusteet.

Perustuslaissa perusoikeuksiin sisältyvää kansalaisten yhdenvertaisuusperiaatetta on vahvistettu sukupuolten tasa-arvon edistämistä koskevalla 6 §:n 4 momentin säännöksellä: ”Sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelussuhteen ehdoista määrättäessä, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään”.

Kuten perusoikeussäännös edellyttää, naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain 4 §:llä on vahvistettu ja konkretisoitu viranomaisen tasa-arvon edistämisvelvollisuutta täsmentämällä tasa-arvon edistämiskeinoja. Tasa-arvolain mukaan viranomaisten tulee kaikessa toiminnassaan edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä luoda ja vakiinnuttaa sellaiset hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan naisten ja miesten tasa-arvon edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Erityisesti tulee muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät tasa-arvon toteutumista. Merkityksellinen esityksen kannalta on lakiin sisältyvä välillisen sukupuoleen perustuvan syrjinnän kielto (7 § 3 momentti). Se tarkoittaa eri asemaan asettamista sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun nähden neutraalilta vaikuttavan säännöksen, perusteen tai käytännön nojalla, jos menettelyn vaikutuksesta henkilöt voivat tosiasiallisesti joutua epäedulliseen asemaan sukupuolen perusteella.

Euroopan unionin perusoikeuskirjan syrjintäkielto sisältyy 21 artiklan 1 kohtaan, jossa kielletään kaikenlainen syrjintä, joka perustuu sukupuoleen, rotuun, ihonväriin tai etniseen taikka yhteiskunnalliseen alkuperään, geneettisiin ominaisuuksiin, kieleen, uskontoon tai vakaumukseen, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen,

syntyperään, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen tai muuhun sellaiseen seikkaan.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artikla sisältää vaatimuksen taata sopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen ilman syrjintää. Sopimuksen 12 lisäpöytäkirjan (ETS 177) 1 artiklan 1 kappaleeseen sisältyvä kaikkinaisen syrjinnän kielto laajentaa 14 artiklaan syrjinnän kiellon koskemaan laissa tunnustetuista oikeuksista nauttimista, ja artiklan 2 kappale kieltää syrjinnän viranomaistoiminnassa. Ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä 14 artiklaan on liitetty myös prosessuaalisia aspekteja ja siihen on sisällytetty viranomaisten aktiivinen velvollisuus tutkia rikoksen mahdollisia rasistisia vaikuttimia (Secic v Kroatia no. 40116/02, 31.5.2007).

YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (KP-sopimus) 26 artikla sisältää laaja-alaisen ja itsenäisen ihmisoikeuden, joka käsittää oikeuden yhdenvertaiseen kohteluun ja syrjinnän kiellon. KP-sopimuksen valvontaa varten perustettu ihmisoikeuskomitea on katsonut tämän sopimusmääräyksen edellyttävän, että suojan syrjintää vastaan tulee kattaa viranomaistoiminta kokonaisuudessaan sekä yksityisten väliset oikeussuhteet keskeisillä elämänaloilla, kuten työ ja asuminen. Syrjityksi tulleella on sopimuksen 2 artiklan perusteella oltava käytettävissään tehokkaat oikeussuojakeinot.

Esitys uhrin sukupuoleen kohdistuvan vihavaikuttimen huomioon ottamisen mahdollisuudesta rangaistuksen koventamisperusteena toteuttaa perustuslain ja edellä mainittujen kansainvälisten sitoumusten velvoitteita tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämiseksi. Perustuslaissa ja edellä mainituissa kansainvälisissä velvoitteissa valtiolle asetetut positiiviset velvoitteet suojata sekä henkilökohtaista turvallisuutta että sananvapauden käyttöä väkivallalta ja sen uhalta ovat myös merkityksellisiä ehdotuksen kannalta. Esityksen ehdotukset olisivat toimia myös niin sanottua hiljennysvaikutusta (niin sanottu chilling effect) vastaan, jossa osa kansalaisista pidättyy osallistumasta julkiseen keskusteluun sukupuolittuneiden loukkausten ja mahdollisen väkivallan uhan vuoksi.

Ehdotetulle sääntelylle on perus- ja ihmisoikeusjärjestelmien kannalta hyväksyttävät ja välttämättömät perusteet. Sääntelyllä suojataan viime kädessä yksilöiden ihmisarvoa henkilöön liittyviin syihin perustuvilta loukkauksilta.

Perustuslain 8 §:ssä säädetään rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta. Laillisuusperiaate ja siihen liittyvä, rikoslain 3 luvun 2 §:n rikoslainsäädännön ajallista sovellettavuutta koskeva sääntely edellyttävät, että uutta, ankarampaa lakia sovelletaan vain lain voimaan tulon jälkeen tehtyihin tekoihin.

Mainituilla perusteilla lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisjärjestyksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Lakiehdotus

Laki

rikoslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rikoslain (39/1889) 6 luvun 5 §, 17 luvun 24 §, 24 luvun 13 § ja 25 luvun 10 §, sellaisina kuin ne ovat, 6 luvun 5 § laissa 564/2015 sekä 17 luvun 24 §, 24 luvun 13 § ja 25 luvun 10 § laissa 511/2011, seuraavasti:

6 luku

Rangaistuksen määräämisestä

5 §

Koventamisperusteet

Rangaistuksen koventamisperusteita ovat:

1) rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus;

2) rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa;

3) rikoksen tekeminen palkkiota vastaan;

4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta; ja

5) tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä.

Järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia.

17 luku

Rikoksista yleistä järjestystä vastaan

24 §

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumiseen, laittoman maahantulon järjestämiseen, törkeään laittoman maahantulon järjestämiseen, eläinsuojelurikokseen, törkeään eläinsuojelurikokseen, uhkapelin järjestämiseen, rahapelirikokseen, arpajaisrikokseen, rahankeräysrikokseen, väkivaltakuvauksen levittämiseen, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämiseen, törkeään sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämiseen, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapitoon ja sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaan markkinointiin sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

Mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään, sovelletaan myös 1 §:ssä tarkoitettuun julkiseen kehottamiseen rikokseen silloin, kun rikos, johon kehotetaan tai houkutellaan, on

1) kiihottaminen kansanryhmää vastaan tai törkeä kiihottaminen kansanryhmää vastaan taikka
2) törkeä kunnianloukkaus tai laiton uhkaus silloin, kun kehottamisen tai houkuttelemisen vaikuttimena on rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus taikka niihin rinnastettava muu peruste.

24 luku

Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisesta

13 §

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Törkeään kunnianloukkaukseen, silloin kun rikoksen vaikuttimena on rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus taikka niihin rinnastettava muu peruste, sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

25 luku

Vapauteen kohdistuvista rikoksista

10 §

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Ihmiskauppaan ja törkeään ihmiskauppaan sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

Laittomaan uhkaukseen silloin, kun rikoksen vaikuttimena on rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus taikka niihin rinnastettava muu peruste, sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

———

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

———

Helsingissä 18.2.2021

Pääministeri

Sanna Marin

Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson

Liite
Rinnakkaisteksti

Laki

rikoslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 6 luvun 5 §, 17 luvun 24 §, 24 luvun 13 § ja 25 luvun 10 §, sellaisina kuin ne ovat, 6 luvun 5 § laissa 564/2015 sekä 17 luvun 24 §, 24 luvun 13 § ja 25 luvun 10 § laissa 511/2011, seuraavasti:

Voimassa oleva laki	*Ehdotus*
6 luku	6 luku
Rangaistuksen määräämisestä	**Rangaistuksen määräämisestä**
5 §	5 §
Koventamisperusteet	*Koventamisperusteet*
Rangaistuksen koventamisperusteita ovat: 1) rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus; 2) rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa; 3) rikoksen tekeminen palkkiota vastaan; 4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta; ja 5) tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä.	Rangaistuksen koventamisperusteita ovat: 1) rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus; 2) rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa; 3) rikoksen tekeminen palkkiota vastaan; 4) rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, *sukupuoleen*, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta; ja 5) tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä.
Järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia.	Järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia.

Voimassa oleva laki	*Ehdotus*
17 luku	17 luku
Rikoksista yleistä järjestystä vastaan	**Rikoksista yleistä järjestystä vastaan**
24 §	24 §
Oikeushenkilön rangaistusvastuu	*Oikeushenkilön rangaistusvastuu*
Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumiseen, laittoman maahantulon järjestämiseen, törkeään laittoman maahantulon järjestämiseen, eläinsuojelurikokseen, törkeään eläinsuojelurikokseen, uhkapelin järjestämiseen, rahapelirikokseen, arpajaisrikokseen, rahankeräysrikokseen, väkivaltakuvauksen levittämiseen, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämiseen, törkeään sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämiseen, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapitoon ja sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaan markkinointiin sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.	Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumiseen, laittoman maahantulon järjestämiseen, törkeään laittoman maahantulon järjestämiseen, eläinsuojelurikokseen, törkeään eläinsuojelurikokseen, uhkapelin järjestämiseen, rahapelirikokseen, arpajaisrikokseen, rahankeräysrikokseen, väkivaltakuvauksen levittämiseen, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämiseen, törkeään sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämiseen, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapitoon ja sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaan markkinointiin sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.
Mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään, sovelletaan myös 1 §:ssä tarkoitettuun julkiseen kehottamiseen rikokseen silloin, kun rikos, johon kehotetaan tai houkutellaan, on	Mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään, sovelletaan myös 1 §:ssä tarkoitettuun julkiseen kehottamiseen rikokseen silloin, kun rikos, johon kehotetaan tai houkutellaan, on
1) kiihottaminen kansanryhmää vastaan tai törkeä kiihottaminen kansanryhmää vastaan taikka	1) kiihottaminen kansanryhmää vastaan tai törkeä kiihottaminen kansanryhmää vastaan taikka
2) törkeä kunnianloukkaus tai laiton uhkaus silloin, kun kehottamisen tai houkuttelemisen vaikuttimena on rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus taikka niihin rinnastettava muu peruste.	2) törkeä kunnianloukkaus tai laiton uhkaus silloin, kun kehottamisen tai houkuttelemisen vaikuttimena on rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, *sukupuoli*, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus taikka niihin rinnastettava muu peruste.

Voimassa oleva laki	*Ehdotus*
24 luku	24 luku
Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisesta	**Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisesta**
13 §	13 §
Oikeushenkilön rangaistusvastuu	*Oikeushenkilön rangaistusvastuu*
Törkeään kunnianloukkaukseen, silloin kun rikoksen vaikuttimena on rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus taikka niihin rinnastettava muu peruste, sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.	Törkeään kunnianloukkaukseen, silloin kun rikoksen vaikuttimena on rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, *sukupuoli*, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus taikka niihin rinnastettava muu peruste, sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.
25 luku	25 luku
Vapauteen kohdistuvista rikoksista	**Vapauteen kohdistuvista rikoksista**
10 §	10 §
Oikeushenkilön rangaistusvastuu	*Oikeushenkilön rangaistusvastuu*
Ihmiskauppaan ja törkeään ihmiskauppaan sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Laittomaan uhkaukseen silloin, kun rikoksen vaikuttimena on rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus taikka niihin rinnastettava muu peruste, sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.	Ihmiskauppaan ja törkeään ihmiskauppaan sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Laittomaan uhkaukseen silloin, kun rikoksen vaikuttimena on rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto tai vakaumus, *sukupuoli*, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus taikka niihin rinnastettava muu peruste, sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.
	————
	Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .
	————